

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra křesťanské výchovy

Terezie Pecháčková

**Důstojnost člověka jako téma ve vyučování náboženství
na druhém stupni základní školy**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Dr. Ludvík Dřímál, Th.D.

Obor: Učitelství náboženství pro základní školy - Učitelství matematiky
pro 2. stupeň základních škol

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem v seznamu literatury veškerou použitou literaturu a další zdroje včetně internetu.

V Olomouci dne 19. dubna 2014

.....

podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Doc. Dr. Ludvíku Dřímaloovi, Th.D. za odborné vedení diplomové práce, za jeho cenné rady, podněty a připomínky, děkuji za jeho ochotu a trpělivost.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ.....	8
1.1 Vyučování náboženství jako součást evangelizace	8
1.2 Vyučování náboženství a katecheze	10
1.3 Adresáti výuky náboženství.....	13
1.3.1 Charakteristika dítěte staršího školního věku	13
2 DŮSTOJNOST ČLOVĚKA	20
2.1 Biblická východiska a východiska teologické antropologie.....	20
2.1.1 Člověk – vrchol stvoření.....	20
2.1.2 Člověk stvořený k Božímu obrazu.....	21
2.1.3 Stvořil je jako muže a ženu – povolání k lásce.....	23
2.1.4 Člověk je obdařen svědomím a svobodou	26
2.1.5 Hřích – zrazení důstojnosti	28
2.2 Východiska morální teologie zvláště bioetiky.....	30
2.2.1 Lidský život a jeho počátek	31
2.2.2 Manželství a otázka lidské sexuality	32
2.2.3 Umělé zásahy do lidského plození a úcta k lidským embryím.....	33
2.2.4 Umělý potrat, eutanazie, sebevražda	35
2.3 Východiska sociální nauky církve	37
2.3.1 Zásady sociální nauky a lidská důstojnost.....	38
2.3.2 Rovnost a rozdíly mezi lidmi.....	39
2.3.3 Rodina - základní jednotka společnosti	40
2.3.4 Hospodářsko-společenský život	41
2.3.5 Hodnota lidské práce a důstojnost pracujících	42
2.4 Výchova k úctě k lidskému životu a jeho důstojnosti	44
3 TÉMA DŮSTOJNOST ČLOVĚKA VE VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ.....	49
3.1 Rozbor současných osnov.....	49

3.1.1	Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy	50
3.1.2	Učební osnovy vypracované KPC Biskupství královéhradeckého a CPK Biskupství ostravsko-opavského.....	54
3.1.3	Učební osnovy vypracované CPK Arcibiskupství olomouckého.....	55
3.1.4	Vzdělávací obsah formulovaný DKS Biskupství českobudějovického.....	57
3.1.5	Vzdělávací obsah formulovaný ADKS Praha	58
3.1.6	Shrnutí.....	59
3.2	Zásady pro prezentaci tématu žákům na 2. stupni ZŠ	60
3.3	Návrh zařazení tématu do vyučování.....	62
	ZÁVĚR	72
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	73

ÚVOD

„Co je člověk, že na něho pamatuješ, syn člověka, že se ho ujímáš? Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu, korunuješ ho slávou a důstojností. Svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou, všechno pod nohy mu kladeš.“ (Žl 8,5-7)

Člověk, kterého Bůh stvořil z nesmírné lásky, byl obdařen nezrušitelnou důstojností. Úcta k důstojnosti každého lidského života a jeho bezpodmínečná ochrana ve všech jeho obdobích je podmínkou spravedlivého uspořádání každé společnosti. Dnešní konzumní způsob života však často tuto důstojnost přehlídí nebo ji dokonce uráží. Rozvíjející se věda a technika, namísto toho, aby skutečně sloužila životu, přináší mu nové úklady. Jednání, které bylo dříve odsuzováno jako urážka důstojnosti člověka, je dnes chápáno jako uskutečňování práva na svobodu. Děti a dospívající se prostřednictvím médií, ale i v běžném životě, denně setkávají s dehonestací lidské osoby, její sexuality, s opovrhováním počatým životem, s nelidským zacházením s lidmi starými, či nějakým způsobem hendikepovanými, s lidmi na okraji společnosti a podobně.

Proto je dnes více, než kdy předtím, potřeba mladým lidem pomoci, aby si uvědomili vlastní důstojnost a důstojnost každého člověka a osvojili si jednání, které tato důstojnost vyžaduje. Právě za tímto účelem bylo zpracováno téma diplomové práce *Důstojnost člověka jako téma ve vyučování náboženství na druhém stupni základní školy*.

Diplomová práce sestává ze dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část je tvořena prvními dvěma kapitolami. V první kapitole nejprve pojednáme o výuce náboženství jako takové, o její identitě a adresátech (pro nás o žácích druhého stupně). Následuje druhá kapitola, která se již zabývá samotnou důstojností člověka, jejím původem a důsledky. Tato kapitola podá ucelené pojednání o důstojnosti člověka z pohledu Bible, teologické antropologie, morální teologie a sociální nauky církve a rovněž poukáže na její promítnutí do výchovy mladého člověka.

Cílem diplomové práce je navrhnout zařazení tematického celku Důstojnost člověka do vyučování náboženství na druhém stupni základní školy. K tomu také

směřuje praktická část práce (třetí kapitola), v které nejprve analyzujeme, nakolik se téma Důstojnost člověka vyskytuje ve stávajících osnovách pro výuku náboženství. Dále také formulujeme několik zásad pro prezentaci tématu žákům druhého stupně základní školy, v kterých přihlédneme zvláště k jejich specifickým věkovým zvláštnostem a potřebám. Na tomto základě nakonec představíme samotný návrh na zařazení tématu do vyučování.

1 VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ

V následujícím textu se pokusíme vymezit, co je výuka náboženství. Budeme při tom vycházet z pojmu evangelizace, protože výuka náboženství má v procesu evangelizace své místo. Vyučování náboženství rovněž souvisí s katechezí, zároveň jsou však mezi katechezí a výukou náboženství jasné odlišnosti. Vztah mezi těmito dvěma prvky evangelizace prošel v průběhu dějin vývojem a mnohými změnami. Proměnami tohoto vztahu a rozdíly mezi výukou náboženství a katechezí se budeme zabývat v další části této kapitoly. Právě z tohoto vztahu totiž vychází samotná identita výuky náboženství. Nakonec pojednáme o adresátech výuky náboženství.

1.1 Vyučování náboženství jako součást evangelizace

„A řekl jim: ‘Jděte do celého světa a kaďte evangelium všemu stvoření.’ Když jim to Pán řekl, byl vzat vzhůru do nebe a usedl po pravici Boží. Oni pak vyšli, všude kázali; a Pán s nimi působil a jejich slovo potvrzoval znameními.“ (Mk 16,15.19-20)

Hlásání evangelia není nějakou dobrovolnou činností, vlastní iniciativou církve, ale je její povinností. Povinností, kterou jí svěřil sám Pán Ježíš, aby všichni mohli uvěřit a dosáhnout spásy.¹ Samotný Ježíš, který jako první hlásal evangelium, posílá apoštoly, aby i oni, podle jeho příkladu a s jeho pomocí, hlásali radostnou zvěst o Božím království. Tento příkaz hlásat evangelium však nepatří jenom apoštolům, ale platí pro každého křesťana, byť jiným způsobem. Radostná zvěst o Božím království je koneckonců adresována všem lidem všech dob.² „Hlásat evangelium je skutečně milostí a vlastním posláním církve (...). Církev existuje právě proto, aby hlásala evangelium.“³

Hlásání evangelia má být především vydáváním svědectví o Bohu, kterého nám zjevil Ježíš Kristus v Duchu svatém.⁴ Evangelizace pak je „celek tohoto hlásání evangelia a svědectví evangeliu ze strany církve, a to skrze všechno to, co církev říká,

---

¹ Srov. PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi: apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975*. 2. vyd. Praha: Zvon. 1990, čl. 5.

² Srov. Tamtéž, čl. 13.

³ Tamtéž, čl. 14.

⁴ Srov. Tamtéž, čl. 26.

co koná a čím je.⁵ Evangelizace je tedy určitý proces, skrze který církev pod vedením Ducha svatého hlásá evangelium po celém světě. Tento proces se skládá z několika základních momentů,⁶ papež Pavel VI. jich ve své apoštolské exhortaci uvádí těchto šest: svědectví života (k němu je povolán každý křesťan), samotné hlásání slovem, přilnutí k hlásaným pravdám, vstup do společenství věřících (do církve), přijímání svátostí a nakonec přijetí misijního poslání.⁷

„Služba Božího slova (...) je základním prvkem evangelizace. (...) Služba Slova v rámci evangelizace předává zjevení skrze církev prostřednictvím lidských slov. (...) Toto lidské slovo církve je nástrojem, který používá Duch svatý, aby pokračoval v rozhovoru s lidstvem.“⁸ Je však potřeba mít neustále na paměti, že služba Slova nemůže být nikdy odtržena od skutků, tedy od těch skutků, které učinil a stále činí Bůh (především v liturgii) a od svědectví života jednotlivých křesťanů.⁹

Služba Slova se uskutečňuje ve třech obvyklých formách: hlásání (prvotní evangelizace), katecheze (trvalá výchova ve víře) a homilie.¹⁰ Jednou z evangelizačních metod v rámci služby slova je právě vyučování náboženství. Školní vyučování náboženství, jakožto originální forma služby Slova, má poslání proniknout do oblasti kultury a nalézat vztah k poznatkům a hodnotám nabízeným ostatními vyučovacími předměty. Výuka náboženství tak vkládá do světa kultury kvas evangelia ve snaze zahrnout všechny aspekty vzdělání a výchovy, aby evangelium opravdu prostoupilo myšlení žáků. Předkládání křesťanského poselství může ovlivnit způsob, jakým budou žáci chápat například původ světa, smysl dějin, základ etických hodnot, či osud člověka a vztah k přírodě. Je nezbytně nutné, aby vyučování náboženství bylo chápáno jako školní předmět se stejným nárokem na přesnost a systematičnost, jaký mají i ostatní předměty. Výuka náboženství není jen jakýmsi doplňkem k těmto předmětům. Je třeba,

---

⁵ ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*. 1. vyd. Praha: Portál. 2008, s. 47.

⁶ Srov. KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát ČBK. 1998, čl. 48-49.

⁷ Srov. PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi*, čl. 21-24.

⁸ KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 50.

⁹ Srov. Tamtéž, čl. 50.

¹⁰ Srov. ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*, s. 48.

aby křesťanské poselství předkládala s takovou vážností a hloubkou, s jakou i ostatní předměty předávají svůj obsah.¹¹

1.2 Vyučování náboženství a katecheze

Zmínili jsme se o třech formách služby Slova. Katecheze, jak jsme již řekli, je služba slova, tedy služba evangeliu. Je výchovou víry (předpokládá tedy alespoň zárodek víry), jakousi asistencí církve při zrodu víry člověka a pomocí v růstu víry jednotlivců i celých společenství. Katecheze je činností církve, vlastním projevem její existence a podstatným prvkem jejího poslání.¹² Mezi katechezí a výukou náboženství existuje jistá souvislost, současně jsou však mezi oběma jasné odlišnosti.¹³ Z toho důvodu tedy nelze tyto dva pojmy libovolně zaměňovat. Krátce si proto řekneme, jaký je mezi výukou náboženství a katechezí vztah a jak se tento vztah v dějinách vyvíjel. Právě z tohoto rozlišení pak vyplývá samotná identita výuky náboženství.

V období před tridentským koncilem a v prvním období po něm byla katecheze záležitostí prožívanou a liturgicky slavenou (v rodině či v životě farnosti). Pravdy víry, liturgie a svátky byly v první řadě prožívány (i když ne všude stejně hluboce), a teprve v druhé řadě (avšak souběžně) byla praxe doplněna poučením. Právě tuto funkci (teoretickou) plnil tzv. nedělní nebo sváteční katechismus. Když se katecheze v důsledku zavedení povinné školní docházky (v našich zemích v době osvícenství za vlády Marie Terezie) přesouvá do školy, stávají se pravdy víry a mravní normy školním učivem. Až do období reformace v 16. století však nebyla náboženská výchova vyučovacím předmětem ve stejném smyslu jako dnes. Školství bylo totiž celé proniknuto službou církve, a to jak po stránce obsahu, tak po stránce organizační. V následujících třech staletích měl rozhodující význam proces konfesionalizace, kterým v 16. a 17. století prošlo mnoho evropských národů. Výuka náboženství si po dlouhou dobu zachovávala svůj katechetický a konfesijní ráz, představovala tak určitou a samozřejmou formu přítomnosti církve ve škole. Náboženská příslušnost byla navíc považována za nedílnou součást kulturní identity jednotlivce, proto byla výuka náboženství chápána nejen jako nástroj náboženské socializace, ale také jako nástroj

---

¹¹ Srov. KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 73.

¹² Srov. ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*, s. 50.

¹³ Srov. KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 73.

rozvoje kultury. V průběhu 19. století pod vlivem idejí osvícenství a sekularizace však postupně sílil požadavek světských institucí (zvláště škol) po osamostatnění vzhledem k instituci církevní.¹⁴

V našich zemích se po r. 1918, kdy vznikla první samostatná republika, poměry změnilly. Katolická církev a její katecheze začaly být odmítány a větší prostor byl dán ostatním církvím a ateistům. Následkem důsledné laicizace českého školství se zodpovědnost za náboženskou výchovu přesunula zpátky na bedra rodiny a farnosti, ty však často nebyly na tuto novou situaci připraveny. Tak se rozvinul zápas o místo katecheze v české státní škole. Náboženství jako školní předmět sice zůstalo, avšak bylo navštěvováno pouze dětmi z katolických rodin a oproti ostatním předmětům bylo zatlačováno do pozadí. Po druhé světové válce byla situace ztížena odsunem německých kněží, čímž se výrazně snížil počet kněží. Za vlády komunistické totality zůstala katecheze uvězněna ve školním prostředí, které ale přičiněním komunistů bylo důsledně ateistické. Katecheze na kterémkoli jiném místě byla zakázána. I v dalších evropských zemích panovala podobně napjatá situace mezi církví a školou a vyvrcholila v době Druhého vatikánského koncilu a v následujícím období.¹⁵

Obnovu identity katecheze (a s tím i identity výuky náboženství) inspiroval právě tento koncil. Katechezi už nevnímá jako pouhé předávání víry, výuku náboženských pravd, ale považuje ji za soustavnou formaci, která je víc než výuka, týká se osvojení si křesťanského života. Jan Pavel II. mluví o katechezi jako o výchově víry. Takto pojatá katecheze předpokládá první obrácení. Přednostním místem katecheze již tedy není prostředí školy. Právě tato změna byla počátkem hledání nové identity výuky náboženství. Bylo zřejmé, že výuka náboženství má ve škole své místo a má-li si toto místo udržet, je třeba ji definovat ve vztahu k samotnému charakteru školy (ve které navíc začalo přibývat i žáků bez autentické křesťanské výchovy) jakožto vzdělávací a výchovné instituce. V tomto ohledu bylo proto důležitým momentem také nové chápání církve jako takové a jejího vztahu ke světu (vyzdvižení náboženské svobody, respekt

---

¹⁴ Srov. DŘÍMAL, L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In *Katecheze, realita a vize*. Sborník první vědecké katechetické konference pořádané ve dnech 14.–16. září 2006. Praha: Tomáš Halama. 2007, s. 9-10.

¹⁵Srov. ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*, s. 150-151.

vůči svědomí člověka apod.). To vedlo jednotlivé biskupské konference k potřebě rozlišení školní výuky náboženství od katecheze.¹⁶

Rozlišení mezi katechezí a výukou náboženství se týká především jejich účastníků, účelu a cíle. Je třeba, aby výuka náboženství na jakémkoliv typu školy byla přístupná všem žákům, tedy nejen žákům vyznání katolického, ale také žákům jiné konfese nebo žákům bez vyznání. Tak se účastníky výuky náboženství stávají žáci s různou náboženskou zkušeností, různou úrovní víry, nebo bez víry, žáci pokřtění i nepokřtění. Katecheze je naproti tomu určena lidem věřícím a již předpokládá určité přijetí evangelia.¹⁷ Co se týče účelu výuky náboženství, je jím zprostředkování obsahu křesťanské víry (tedy seriózních a uspořádaných znalostí o víře církve, o podstatě a projevech křesťanského náboženství apod.) a úsilí o její propojení s kulturou žáků. Výuka náboženství má podporovat svobodné rozhodnutí žáků a také jejich vlastní postoje vzhledem k náboženství a víře. Tak může výuka náboženství věřícímu žákovi pomoci k uvědomělejšímu rozhodnutí pro víru, žákovi hledajícímu poskytnout odpovědi na jeho otázky a nevěřícího žáka může inspirovat k tomu, aby znovu zhodnotil své dosavadní stanovisko a v nejlepším případě jej změnil k pozici věřícího. Toto zprostředkování informací má být první evangelizací, má žákům umožnit konfrontaci s problémy smyslu života a upozorňovat na otázky, které nelze ignorovat. V katechezi jde však naopak o podporu zrání víry (v oblasti duchovní, liturgické, svátostné), toto zrání se ale uskutečňuje uvnitř místního církevního společenství. Účelem katecheze tedy je určitým způsobem doprovázet člověka, aby jeho víra mohla růst ke zralosti. Víra už je tedy u daného člověka předpokládána, proto může být katecheze ve školním prostředí nabízena pouze věřícím žákům.¹⁸ A konečně cílem výuky náboženství je pohnout člověka k svobodnému, ale zodpovědnému postoji k víře a náboženství a následně v ideálním případě k prvnímu nebo opětnému obrácení. Kdežto cílem katecheze již je uvedení člověka do niterného vztahu ke Kristu a skrze Krista také k Otci v Duchu Svatém.¹⁹

---

¹⁶ Srov. DŘÍMAL, L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In *Katecheze realita a víze*, s. 11-12.

¹⁷ Srov. ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*, s. 155-156.

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 157-158.

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 159.

Obě tyto formy služby Slova vycházejí ze stejného základu, totiž z Písma a Tradice. Výuka náboženství pojednává o Písmu svatém, o církvi, jejích dějinách a struktuře, o Svaté zemi a podobně. Katecheze má vychovávat vztah ke Kristu, s nímž hovoříme v modlitbě, jehož slavíme a přijímáme v liturgii a podle jehož příkladu se snažíme žít. Svým účelem a prostředím je výuka náboženství specifickou službou církve a může nabývat podle okolností různých podob. Rozlišení mezi výukou náboženství a katechezí nemá značit konkurenci, či protiklad, naopak má ukázat, že člověk potřebuje projít všemi etapami evangelizace. Obě služby se tedy vzájemně doplňují.²⁰

1.3 Adresáti výuky náboženství

Výuka náboženství, jak již bylo řečeno, je adresována různým účastníkům. Školní výuky náboženství se zúčastňují žáci, jejichž životní situace i víra jsou charakteristické závažnými a neustálými změnami. Chceme-li, aby výuka náboženství dosáhla svých cílů, je třeba mít tuto skutečnost neustále na zřeteli.²¹ I přes rozdílnost životních podmínek žáků však existují rovněž společné znaky, kterými se mladí lidé vyznačují.²² Je proto nezbytné přihlížet nejen k individuálním zvláštnostem žáků, ale také k jejich společným rysům. Právě těmito specifickými vlastnostmi se budeme zabývat v následující části kapitoly. Vzhledem k našemu zaměření na děti na druhém stupni základní školy (tedy děti staršího školního věku) tuto věkovou skupinu charakterizujeme.

1.3.1 Charakteristika dítěte staršího školního věku

Období staršího školního věku (pubescence) je první fází dospívání a je vymezeno věkovou hranicí od 11 do 15 let. V období pubescence dochází k proměně všech složek osobnosti. Nejvýraznější je dospívání tělesné a s ním spojené pohlavní dozrávání, dále se mění způsob myšlení a prožívání, sociální vztahy a vazby (osamostatňování z vázanosti na rodiče, význam vrstevnických vztahů, první zkušenosti s partnerskými

---

²⁰ Srov. ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*, s. 159-161.

²¹ Srov. KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 75.

²² Srov. KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU. *Náboženský rozměr výchovy v katolické škole*. Praha: Sekretariát ČBK. 1994, č. 10.

vztahy), důležitým mezníkem je ukončení povinné školní docházky a volba budoucího povolání. Všechny tyto změny jsou podmíněny interakcí biologických, psychických a sociálních faktorů.²³

Tělesná proměna je významným a nejviditelnějším projevem dospívání. Zevnějšek je podstatnou součástí identity jedince, proto bývá tělesná proměna ze strany dospívajícího velmi citlivě prožívána a v mnoha případech může způsobit ztrátu sebejistoty. Tělesný vzhled je sociálním reprezentantem osobnosti jedince a je první informací, kterou o něm druzí získávají, proto změna těla je doprovázena i změnou chování lidí, se kterými je pubescent v kontaktu. Právě na reakcích okolí (dospělých a vrstevníků) a na psychické vyspělosti pubescenta závisí to, jak se pubescent s proměnou svého vzhledu a s novou identitou vyrovná.²⁴ Tělesné dospívání navíc nemusí probíhat ve stejném tempu jako dospívání psychické. Je-li tělesné zrání rychlejší, pak jej dospívající jedinec není vždy schopen zvládnout, tělesná změna je mu nepříjemná, a proto se proti ní snaží bránit. Podobně problematické může být rovněž zpomalení tělesného dospívání.²⁵ V období pubescence významně vzrůstá subjektivní význam zevnějšku, který se stává středem pozornosti dospívajícího. To se projevuje zaměřením pozornosti na vlastní tělo, na oblečení a celkovou úpravu, která je silně přizpůsobena vrstevnickým standardům. Tělesná atraktivita se stává významnou sociální hodnotou a je součástí sebehodnocení pubescenta.²⁶

Podmínkou tělesných změn je proměna hormonálních funkcí. Ta způsobuje kolísavost emočního ladění, zvýšenou labilitu a sklony k přecitlivělým reakcím typickým pro pubescenta. Oproti předchozímu období jsou emoční reakce pubescenta nápadnější a zdají se nepřiměřené, mohou být dost intenzivní, zároveň však jsou krátkodobé a proměnlivé. Tyto emoční výkyvy jsou spojeny také s kolísáním aktivační úrovně, aktivita tak je snadno vystřídána apatií a nechutí. Tato změna prožívání se projevuje větší impulzivitou a nedostatkem sebeovládání, což přispívá ke vzniku

---

²³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál. 2000, s. 209.

²⁴ Srov. Tamtéž, s. 211-212.

²⁵ Srov. Tamtéž, s. 212-213, srov. také SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. 2007, s. 49.

²⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 213, srov. také SMAHEL, R. *Domov prožít - domov vytvářet*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 1995, s. 115.

konfliktů v mezilidských vztazích.²⁷ Příznačné je rovněž zvýšení uzavřenosti a nechuti projevovat své city. Nejistota, zranitelnost sebeúcty a emoční nevyrovnanost způsobují výkyvy v sebehodnocení a typickou pubertální vztahovačnost. Tato celková nejistota může u pubescentů vyvolat různé obranné reakce. Může to být například tzv. mechanismus kyvadla, kdy se dospívající v určitých obdobích občas vrací k dětskému chování, nebo dětinskému řešení určité situace. Častou obrannou reakcí je také únik do fantazie.²⁸

V období pubescence také dochází ke změně uvažování a rozvoji poznávacích schopností. Z tohoto hlediska je tato fáze někdy nazývána stadiem formálních logických operací. Dospívající je již schopen uvažovat hypoteticky, je schopen uvažovat o mnoha různých možnostech, které ani nemusí reálně existovat. Začíná uvažovat systematicky a různé myšlenky dokáže kombinovat a integrovat. Tento myšlenkový postup nejen umožňuje dospívajícímu chápat různé teorie a řešit problémy jiným způsobem než doposud, ale také mění jeho vztah k sobě i ke světu. Jeho postoj je značně kritický, pubescent považuje svoji schopnost hypotetického myšlení za všemocnou a má pocit, že všechno je možné snadno vyřešit. Mezi hypotetickými řešeními, či situacemi však nedokáže rozlišovat a všechny varianty tak akceptuje stejným způsobem, jako reálné. Toto hypotetické uvažování lze také chápat jako úvahy o budoucnosti. Pubescent už neusiluje pouze o pochopení světa, ale dokáže přemýšlet o tom, jaký by svět mohl, nebo měl být, dovede si plánovat různé cíle a tak uvažovat o svém životě, svém povolání. Změna pohledu na svět posiluje u pubescenta určitý egocentrismus. Ten se projevuje již zmíněnou kritičností. Při svých úvahách nad různými variantami většinou pubescent nalezne i takovou, kterou považuje za ideální. Chování ostatních (zvláště dospělých), které neodpovídá tomuto ideálu, pak nekompromisně odsoudí. Dospívající má sklon polemizovat, svůj názor však často chápe jako jediný správný. Egocentrismus pubescenta se také projevuje vztahovačností, pocitem, že jeho chování je neustále všemi sledováno. Dospívající je velice radikální. Dokáže zobecnit principy fungování okolního světa, pochopit a přijmout řád. Avšak v okamžiku, kdy přijme určitá pravidla,

---

²⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 214-215, srov. také ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. (a kol.) *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. 2005, s. 103-104.

²⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 215-216, srov. Také ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. (a kol.) *Přehled vývojové psychologie*, s. 103.

radikálně vyžaduje, aby se podle nich všichni a za všech okolností řídili. Tento postoj vede ke kritice všech, kdo jednají jinak, bez ohledu na příčinu takového jednání. Ve svých soudech a zobecněních je dospívající často ukvapený.²⁹

Komplexní proměna v období dospívání podstatně ovlivňuje identitu dítěte, proto toto období bývá také označováno jako fáze hledání a rozvoje vlastní identity. Pubescent usiluje o hlubší sebepoznání, které je základem jeho identity, při tom přesahuje hranice aktuálního sebepojetí a snaží se o budoucí, hypotetické vymezení sebe sama. Nezávisle na jeho vůli se mnoho složek jeho dosavadní identity proměňuje, tím je v určitém smyslu doslova nucen ke změně představ o sobě, musí přijmout svoji novou a často zatím ještě nehotovou podobu. V této fázi bývá běžná nespokojenost s vlastní identitou a následně i problém s jejím přijetím. V návaznosti na rozvoj poznávacích schopností, kdy je pubescent schopen uvažovat o sobě v různých možnostech, bývá zvýšena i jeho sebekritičnost. Většinou není spokojen se svým aktuálním stavem, který podle něj není tou nejlepší z možností. V tomto věku se objevuje také nový způsob sebepoznání, kromě vzhledu se pubescent zaměřuje na své pocity, prožitky a myšlenky. Pohled na vlastní psychiku je však ještě více komplikovaný než posuzování svého zevnějšku. Pubescentovi se jeví jako chaotický a nejasný a často jej není schopen úplně přijmout. Většinou není se vším spokojen a snaží se proto některé vlastnosti změnit, rozvíjet podle stanoveného ideálu.³⁰ Pubescent tyto své pochybnosti o sobě samém málokdy svěří rodičům, či sourozencům. Před těmi předstírá sebejistotu. Své potíže řeší spíše s cizími lidmi, kterým důvěřuje (např. vedoucí mládeže apod.).³¹ Užitečné je pro dospívajícího také srovnání s ostatními lidmi. Velmi důležitá je pro pubescenta sebeúcta, která je v tomto období snadno zranitelná. Pochybnosti o sobě samém často vedou pubescenta k přesvědčení, že jej stejně vidí i ostatní. Sebeúcta tak silně závisí na tom, jak je dospívající přijat a oceněn druhými lidmi a to zvláště vrstevníky. Podstatnou součástí identity je rovněž sociálně profesní

---

²⁹ Srov. Tamtéž, s. 216-222, srov. také ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. (a kol.) *Přehled vývojové psychologie*, s. 103-104, 107-108.

³⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 222-224.

³¹ Srov. SMAHEL, R. *Domov prožít - domov vytvářet*, s. 115.

role. Tuto svou budoucí identitu však pubescent definuje většinou negativně, spíše ví, čím být rozhodně nechce.³²

Změny v osobnosti dospívajícího jsou ovlivněny rovněž sociálními faktory a do nich se také promítají. Proměna sociální role pubescenta je ovlivněna jednak jeho zevnějškem, který díky své proměně vyvolává jiné reakce okolí než dříve, jednak jeho sklonem k osamostatnění ze závislosti na rodině, což způsobuje změnu chování pubescenta. Typické je odmítání podřízené role, tedy odmítání formální autority. Formální autoritu představují především rodiče a učitelé. K nim jsou pubescenti kritičtí a autoritu jim přiznávají pouze, jsou-li přesvědčeni, že si ji zaslouží. Názory autority již dospívající nepřijímá bezvýhradně, ale uvažuje a diskutuje o nich. Ve vztahu k dospělým je pubescent značně netolerantní. Lpí na striktním dodržování pravidel a klade velký důraz na spravedlnost, čímž, kromě úsilí o uspokojení potřeby jistoty, vyžaduje rovnoprávnost (pravidla musí dodržovat všichni, ne jen děti). Pro komunikaci s dospělými je typické neporozumění, zvýšené napětí a někdy i konflikty. Má-li dospívající pocit, že v komunikaci není uznán jako rovnocenný partner, není dále ochoten komunikovat.³³ Díky schopnosti uvažovat o různých možnostech pubescent přemýšlí o obsahu jednotlivých pravidel, jejich významu a snaží se najít ideální řešení, což vede k dočasnému zpochybnění všech doposud akceptovaných norem. V rámci osamostatnění se pubescent odpoutává také od hodnotového systému rodiny, většinou však pouze tím, že to prohlašuje, než že by tak skutečně jednal. Morální normy pubescent přijímá pouze v případě, že je o nich sám přesvědčen, přičemž velký význam pro něj mají normy stanovené vrstevnickou skupinou.³⁴ Odpoutáním od rodiny však nedochází ke zrušení citové vazby, vztah k rodičům pouze prochází proměnou. Dítě potřebuje překonat vazbu, která by další vývoj jeho osobnosti omezovala. Dítě v tomto věku přijímá pouze to, čeho si váží, co mu imponuje, a všechno chce úplně dokonalé, jinak to zavrhne. Tím je ovlivněn i jeho postoj k rodičům. Dítě zjišťuje, že jeho rodiče nejsou neomylní, nejsou bez chyby a je jimi zklamáno. Rodiče tak pro dítě ztrácejí výsadní postavení. Přesto však vztah pubescenta k oběma rodičům stále zůstává

---

³² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 224-227.

³³ Srov. Tamtéž, s. 228-232, srov. také SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*, s. 50.

³⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 232-233.

důležitý. Dcera od matky potřebuje podporu v rozvoji ženské role a stejně tak syn od otce podporu v rozvoji role mužské. Zároveň je otec modelem mužské role pro dceru.³⁵

V období pubescence prochází proměnou také role žáka. Pubescent začíná uvažovat o jejím smyslu a vnímá ji spíše jako nevýznamnou nutnost. Školní prospěch chápe jako hodnotu dospělých a význam školních znalostí často zpochybňuje. Školní úspěch již není jeho cílem, ale prostředkem, který se vztahuje k jeho osobní perspektivě. Motivace k učení je ovlivněna vidinou budoucí profese. Pokud pubescent přijímá učitele jako autoritu, neděje se tak proto, že je to učitel, ale pro jeho vlastnosti a chování (pubescenti oceňují skutečné schopnosti a dovednosti, zvláště schopnost dobře vysvětlit látku; když jednání není v rozporu s tím, co učitel říká; dobrou náladu a smysl pro humor, pochopení a ochotu vyslechnout názor žáků apod.). Dospívající přijímají a dokonce očekávají, že je učitel bude nutit k učení, bude vyžadovat dodržování jasných pravidel (a i on se podle nich bude chovat). Učitelova stabilita uspokojuje potřebu jistoty žáků, naopak náladový učitel v žácích vzbuzuje jenom napětí.³⁶

Velký význam a vliv má v období dospívání skupina vrstevníků. Role, kterou pubescent v této skupině získá, je velice důležitá pro jeho identitu.³⁷ Vrstevníci jsou pro pubescenta neformální autoritou, která má často významnější vliv, než dospělí. Začlenění do vrstevnické skupiny a přijetí tzv. skupinové identity postupně směřuje k individualizaci a dalšímu osamostatnění.³⁸ V období dospívání má dítě silnou potřebu přátelství. Přátelský vztah mezi osobami stejného pohlaví je jistou variantou emoční vazby, poskytuje dítěti určitou jistotu a bezpečí a pomáhá mu v emancipaci z vázanosti na rodinu. Je charakteristický vzájemností (možnost sdílet pocity, názory a zkušenosti) a intimitou (možnost svěřit se, důvěrnost a výlučnost).³⁹ Později začíná dospívající také experimentovat se sexuální rolí a to ve formě prvních lásek. Často se jedná pouze o platonické vztahy,⁴⁰ avšak v posledních desetiletích dochází pod vlivem médií, školní

---

³⁵ Srov. Tamtéž, s. 237-243, srov. také SMAHEL, R. *Domov prožít - domov vytvářet*, s. 114.

³⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 233-237.

³⁷ Srov. Tamtéž, s. 230.

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 244-248.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 249, srov. také SMAHEL, R. *Domov prožít - domov vytvářet*, s. 117.

⁴⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*, s. 250.

sexuální výchovy a omlouvání předčasného sexu k úplné proměně sexuálního chování dospívajících. Předmanželský intimní styk je pro dospívající mládež čím dál běžnější.⁴¹

---

⁴¹ Srov. SMAHEL, R. *Domov prožít - domov vytvářet*, s. 119.

2 DŮSTOJNOST ČLOVĚKA

Často se setkáváme s různými a protikladnými tvrzeními, která buď povyšují člověka na absolutní měřítko všeho, nebo jej naopak opovážlivě ponižují. Tato kapitola se pokusí ve světle Božího zjevení popsat skutečný stav člověka a tak poukázat jednak na jeho slabosti, jednak uznat jeho opravdovou důstojnost a jeho povolání.⁴² Při tom budeme nejprve vycházet z Písma svatého a teologické antropologie, dále pojednáme o tom, jak se na člověka a jeho důstojnost dívá morální teologie a sociální nauka církve. Nakonec se zmíníme, jak by se tato východiska měla promítnout do výchovy mladého člověka.

2.1 Biblická východiska a východiska teologické antropologie

2.1.1 Člověk – vrchol stvoření

„I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem. A Hospodin Bůh vysadil zahradu v Edenu na východě a postavil tam člověka, kterého vytvořil.“ (Gn 2,7-8)

Podle druhé zprávy o stvoření (Gn 2) stvořil Bůh člověka z prachu země. V okamžiku, kdy mu Bůh vdechl dech života, stává se člověk živým tvorem. Avšak rovněž zvířata jsou živými tvory. Svou stvořeností, svým původem z prachu je tedy člověk na úrovni zvířete. Zvířata jsou člověku natolik blízká, že jsou zahrnuta do smlouvy mezi Bohem a Noem (srov. Gn 9,9-11), týká se jich dokonce Mojžíšův Zákon. Přesto je z vyprávění o stvoření jasné, že je člověk zvířatům nějakým způsobem nadřazen, v žádném ze zvířat nemohl Adam najít sobě rovného pomocníka (srov. Gn 2,18-20).⁴³ Bůh je původcem a ochráncem veškerého života, lidského života však naprosto výjimečným způsobem. Bůh vdechl lidskému chřípí život a učinil tak z člověka živou bytost,⁴⁴ tedy osobu závislou na Bohu.⁴⁵ Vražda člověka je Bohem přísně zakázána (srov. Gn 9,5; Ex 20,13). Člověk se tudíž naprosto nemýlí, domnívá-li se, že převyšuje hmotu, a nepovažuje se za

---

⁴² Srov. *Gaudium et spes*, čl. 12.

⁴³ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie. 1991, s. 636.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 645.

⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 69.

pouhou část přírody, ale naopak uznává, že má duchovou a nesmrtelnou duši.⁴⁶ Lidský život je posvátný a jako takovému se mu má projevovat úcta a ochrana.⁴⁷ Člověk, „jediný tvor, jehož Bůh chtěl výslovně pro sebe samotného, zaujímá jedinečné postavení na vrcholu viditelného stvoření.“⁴⁸

Člověk je svobodná bytost, součástí jejíž přirozenosti od samého počátku je neustálý a zásadní vztah k Bohu.⁴⁹ Přestože v prvních kapitolách knihy Geneze nikde nenajdeme výslovně slovo láska, z celého vyprávění o stvoření je Boží láska k člověku zřejmá. Bůh chce člověku darovat život v plnosti,⁵⁰ pro člověka vysadil Bůh zahradu v Eden a v ní dal vyrůst stromu života (srov. Gn 2,8-9), jehož plody by mu zajistily věčný život.⁵¹ Všechno stvořil Bůh pro člověka, ale člověka stvořil, aby miloval svého Stvořitele a sloužil mu.⁵² Právě v povolání člověka ke společenství se samotným Bohem je zvláště založena jeho důstojnost. Člověk už od svého vzniku je neustále zván k rozhovoru s Bohem a existuje pouze proto, že ho Bůh z lásky stvořil a z lásky jej stále zachovává.⁵³ Člověk je tedy korunou všeho tvorstva, protože jenom on může mít osobní vztah ke svému stvořiteli.⁵⁴ „Touha po Bohu je vepsána do lidského srdce, protože člověk je stvořen Bohem a pro Boha.“⁵⁵ Již od svého početí je povolán k věčnosti.⁵⁶

2.1.2 Člověk stvořený k Božímu obrazu

„I řekl Bůh: 'Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.' “ (Gn 1,26)

---

⁴⁶ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 14.

⁴⁷ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka: biblické kořeny křesťanského jednání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2010, čl. 11.

⁴⁸ *Společenství a služba: lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2005, čl. 58.

⁴⁹ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 69.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 193.

⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 646.

⁵² Srov. *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon. 1995, čl. 358.

⁵³ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 19, srov. také PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 9.

⁵⁴ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 12.

⁵⁵ *Katechismus katolické církve*, čl. 27.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, čl. 1703.

První zpráva o stvoření (Gn 1) vypráví o stvoření světa v šesti dnech. Tak je vyjádřena hierarchie tvorů, které Bůh tvoří od méně dokonalých k dokonalejším. Cílem a vyvrcholením tohoto díla pak je, jak již bylo řečeno, stvoření člověka.⁵⁷ Člověk, nejdokonalejší z živých bytostí, je z Božího svobodného rozhodnutí stvořen k Božímu obrazu, k Boží podobě.⁵⁸ Boží obraz v člověku spočívá jednak v již zmíněném zaměření člověka k Bohu.⁵⁹ Chceme-li tedy pochopit člověka a jeho důstojnost, neobejdeme se bez jeho vztahu ke Stvořiteli.⁶⁰ Právě stvořením člověka k Božímu obrazu a jeho povoláním k účasti na Boží přirozenosti (srov. 2 Petr 1,4) je umožněn tento vztah mezi stvořenými bytostmi a nestvořenými osobami nejsvětější Trojice.⁶¹

Jedním z dalších projevů člověka stvořeného k Božímu obrazu je pak vláda nad zemí a nad všemi zvířaty jakožto obraz Božího panování.⁶² Bůh postavil člověka do světa, který stvořil a o kterém prohlásil, že je dobrý, aby jej jako Boží správce vzdělával a střežil. Člověk vládu nad zvířaty stvrzuje tím, že jim dává jména (srov. Gn 2,19).⁶³ Tuto vládu však vykonává pouze v moci výsady, kterou mu udělil Bůh, v žádném případě se nesmí stavět na místo Boha.⁶⁴ Člověk dále dostal příkaz podmanit si zemi (srov. Gn 1,28). Svou prací tedy pokračuje ve Stvořitelově díle.⁶⁵ Práce jako taková proto není trestem za hřích. Bůh vložil člověku do rukou celé stvoření, aby svou prací toto stvoření rozvíjel. Lidská práce je tedy odrazem činnosti samotného Boha.⁶⁶ K tomuto úkolu je člověk obdařen rozumem (schopností poznávat stvořený svět a rozumět mu) a svobodou (schopností činit rozhodnutí a nést za ně zodpovědnost).⁶⁷

---

⁵⁷ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 342-343, srov. také PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 8.

⁵⁸ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 645.

⁵⁹ Srov. *Společenství a služba*, čl. 22.

⁶⁰ Srov. TENACE, M. *Vybrané kapitoly z antropologie: stvoření člověka k obrazu a podobnosti Božímu*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma. 2001, s. 12, srov. také PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 8.

⁶¹ Srov. *Společenství a služba*, čl. 25.

⁶² Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 70, srov. také PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 9.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 69, 636.

⁶⁴ Srov. *Společenství a služba*, čl. 60.

⁶⁵ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 34.

⁶⁶ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 366-367.

⁶⁷ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 8.

Člověk je povinen spravovat svět moudře a vlídně a tím napodobovat Boha, jehož je obrazem, Boha, který miluje všechno, co stvořil.⁶⁸

Činnosti vyplývající ze společenství člověka s Bohem a z účasti na jeho panování tedy předpokládají duchovní (tj. intelektuální a afektivní) schopnosti člověka, zároveň však z nich není vyloučeno lidské tělo. Bůh stvořil člověka jako bytost tělesnou, která sdílí svět s ostatními živými tvory. Tělesnost je nedílnou součástí lidské identity a významně se podílí na tom, že je člověk stvořený k Božímu obrazu. Všechno tělesné i duchovní stvořil Bůh a tudíž je to dobré.⁶⁹ „Člověk je jednota duše a těla. (...) proto nesmí pohrdat tělesným životem, nýbrž naopak je povinen považovat své tělo za dobré a hodné úcty, poněvadž bylo stvořeno Bohem a posledního dne má být vzkříšeno.“⁷⁰ Ani Kristus nepohrdal lidskou tělesností, ale naopak potvrdil její pravou hodnotu, když se stal jedním z nás.⁷¹ „Svým vtělením propůjčil lidské přirozenosti s ničím nesrovnatelnou důstojnost.“⁷²

2.1.3 Stvořil je jako muže a ženu – povolání k lásce

„Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: ‚Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.‘ “ (Gn 1,27-28)

Bůh nestvořil člověka osamělého, ale stvořil je jako muže a ženu. Člověk tedy nemůže žít bez vztahu k ostatním, bez druhých ani nemůže rozvíjet své dary. Ze své přirozenosti je totiž bytostí společenskou,⁷³ což dosvědčují různé části Písma svatého: *„Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“* (Gn 2,18) Takovou pomoc však nelze nalézt v žádném ze zvířat (srov. Gn 2,19-20). Tímto protějškem se muži stává

---

⁶⁸ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 11, srov. také *Katechismus katolické církve*, čl. 373.

⁶⁹ Srov. *Společenství a služba*, čl. 26-29, srov. také TENACE, M. *Vybrané kapitoly z antropologie*, s. 80.

⁷⁰ *Gaudium et spes*, čl. 14.

⁷¹ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2009, čl. 7.

⁷² Důstojnost a práva lidské osoby. In *Dokumenty mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2010, s. 55.

⁷³ Srov. Důstojnost a práva lidské osoby. In *Dokumenty mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*, čl. 12.

žena, kterou Bůh utvořil z jeho žebra. Muž nalézá v ženě, kterou mu Bůh přivádí, druhé já téhož lidství. Žena v něm vyvolává úžas, zvolání lásky a společenství: „*Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla!*“ (Gn 2,23) Muž a žena jsou Bohem stvořeni jeden pro druhého.⁷⁴ „Podle Písma se tedy Boží obraz již od počátku projevuje v odlišnosti pohlaví. (...) Pohlavnost tudíž rozhodně není případkovým nebo druhotným aspektem osobovosti, ale představuje konstitutivní prvek osobní identity. (...) Pohlavnost patří ke specifickému způsobu existence Božího obrazu.“⁷⁵ Být mužem, nebo být ženou je skutečnost, kterou zamýšlel Bůh. Oběma, muži i ženě, Bůh udělil důstojnost a oba svým mužským a ženským bytím odrážejí moudrost a důstojnost svého Stvořitele.⁷⁶ I přes svoji vzájemnou odlišnost si tedy jsou obě pohlaví rovna. Oba, muž i žena, jsou totiž stvořeni k Božímu obrazu a jsou obdařeni inteligencí, vůlí a svobodou. Tyto své schopnosti však uplatňují každý svým zvláštním způsobem, který plyne z jejich pohlavní totožnosti. K tomu, aby dosáhli plnosti života, tedy potřebují jeden druhého.⁷⁷ Rozdíl mezi pohlavími je tak předpokladem pro soužití založené na vzájemné lásce. Podle Božího záměru se muž a žena doplňují a mají si vzájemně pomáhat.⁷⁸

Jak již bylo řečeno, člověk stvořený k Božímu obrazu a odlišující se od ostatních bytostí inteligencí, láskou a svobodou je ze své přirozenosti povolán k mezosobnímu společenství. Toto povolání se v první řadě uskutečňuje v plodivém sjednocení manžela a manželky, kteří tak v sobě odrážejí společenství lásky uvnitř Nejsvětější Trojice.⁷⁹ „Křesťanské manželství představuje vznešenou formu společenství mezi lidskými osobami a také jednu z nejlepších analogií trinitárního života. Když se muž a žena tělesně i duchovně sjednocují skrze naprosté otevření se a sebedarování, pak platí, že utvářejí nový Boží obraz. Jejich sjednocení v jednom těle nevyjadřuje prostě určitou biologickou nezbytnost, nýbrž především záměr Stvořitele, jenž je přivádí k tomu, aby spolu sdíleli radost, že jsou stvořeni k jeho obrazu.“⁸⁰ Na žádném místě v Písmu svatém nenalezneme pochybnost o pozitivním významu manželského pohlavního vztahu. V Písni písní a v mnoha dalších biblických knihách nalézáme chválu obou složek

---

⁷⁴ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 371.

⁷⁵ *Společenství a služba*, čl. 33.

⁷⁶ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 369.

⁷⁷ Srov. *Společenství a služba*, čl. 36.

⁷⁸ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 69, 210.

⁷⁹ Srov. *Společenství a služba*, čl. 32, 56.

⁸⁰ *Společenství a služba*, čl. 39.

manželství – rozdílnosti pohlaví a plodnosti.⁸¹ Zde tedy vidíme další důležitý projev člověka, stvořeného k Božímu obrazu: po vzoru Božího otcovství má naplnit zemi,⁸² jak mu to Bůh nařídil. (srov. Gn 1,28) „Tím, že muž a žena, jako manželé a rodiče, předávají svým dětem lidský život, spolupracují jedinečným způsobem na díle Stvořitele.“⁸³

Vztah lásky mezi mužem a ženou je však také vzorem vztahu člověka ke každému bližnímu. Člověk je společenskou bytostí z celé své přirozenosti bez toho, aby bylo třeba mu to přikazovat.⁸⁴ Právě díky tomu, že jsou lidské bytosti stvořeny k Božímu obrazu, je osobní totožnost charakteristická zaměřením k druhému. To vychází ze vztahu osob v Boží Trojici. Bůh totiž není osamocenou bytostí, ale je společenstvím mezi osobami. Lidstvo je tedy stvořeno k obrazu Boží Trojice. K obrazu Božímu je stvořen jak každý jednotlivý člověk, tak také společnost jako celek. Avšak přesto, že má lidská existence společenský charakter, musíme uznat naprostou důstojnost jednotlivé osoby a důležitost jejích práv.⁸⁵ „Důstojnost, kterou mají lidské osoby jako bytosti existující ve vztahu, je vybízí a zavazuje k tomu, aby usilovaly o žití správného vztahu k Bohu, jemuž vděčí za všechno.“⁸⁶ Láska k bližnímu, ke které je každý člověk povolán, je tedy neoddelitelná od lásky k Bohu a naopak. Proto prvním a největším přikázáním je láska. (srov. Mk 12,30-31)⁸⁷ „*My milujeme, protože Bůh napřed miloval nás. Řekne-li někdo: ‚Já miluji Boha,‘ a přitom nenávidí svého bratra, je lhář. Kdo nemiluje svého bratra, kterého vidí, nemůže milovat Boha, kterého nevidí. A tak máme od něho toto přikázání: Kdo miluje Boha, ať miluje i svého bratra.*“ (1 Jan 4,19-21)

Nakonec také nesmíme zapomenout na hodnotu, kterou křesťanství připisuje panenství a celibátu, které přispívají ke vztahům čistého přátelství mezi lidmi.⁸⁸ „*Někteří nežijí v manželství, protože se ho zřekli pro království nebeské. Kdo to může pochopit, pochop.*“ (Mt 19,12) Podle Kristových slov tedy křesťana k celibátu opravňuje jedine

---

⁸¹ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 423.

⁸² Srov. Tamtéž, s. 70.

⁸³ *Katechismus katolické církve*, čl. 372.

⁸⁴ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 69.

⁸⁵ Srov. *Společenství a služba*, čl. 40-43.

⁸⁶ PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 11.

⁸⁷ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 24.

⁸⁸ Srov. *Společenství a služba*, čl. 38.

Boží království. Celibát a panenství mají eschatologický charakter. Ti, kteří se pro Boží království vzdali manželství, žijí v očekávání příchodu Krista a jeho království. Jako nevěsta jdou vstříc Kristu, svému ženichovi.⁸⁹ „Obojí, svátost manželství i panenství pro království Boží, pocházejí od téhož Pána.“⁹⁰

2.1.4 Člověk je obdařen svědomím a svobodou

„A Hospodin Bůh člověku přikázal: ‚Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.‘ “
(Gn 2,16-17)

Bůh se na člověka, kterého stvořil a vdechl mu život, obrací svým slovem, kterým vymezuje hranice jeho jednání⁹¹ – dává mu k dispozici plody ze všech stromů v zahradě, jen z jednoho jediného stromu mu zakazuje jíst. (srov. Gn 2,16-17) Každému člověku Bůh vepsal do srdce zákon. V poslušnosti vůči tomuto zákonu je zvláště založena lidská důstojnost. Tento zákon si člověk uvědomuje právě skrze svědomí. V hloubi svého svědomí člověk rozumem rozpoznává Boží hlas, který ho stále nabádá k lásce a konání dobra a k varování se zla. Tímto zákonem je vázán každý člověk.⁹² Díky svědomí je člověk schopen rozlišit mravní kvalitu svých myšlenek, slov a skutků, které vykonal, koná, nebo má v úmyslu vykonat. A každý člověk je povinen řídit se tím, co podle svého svědomí poznává jako správné. Každý jednotlivý čin je svědomím buď schválen, nebo odsouzen. Když svědomí dosvědčuje spáchanou vinu, vyzývá člověka k prosbě za odpuštění. Tak člověk nese odpovědnost za všechny skutky, které vykonal. Důstojnost člověka však vyžaduje, aby toto svědomí bylo správné.⁹³ „Nežřídka se ovšem stává, že se svědomí vlivem nepřekonatelné neznalosti mýlí, avšak tím neztrácí svou důstojnost. To však nelze říci tehdy, když se člověk málo stará o hledání pravdy a dobra a jeho svědomí se vlivem návyku na hřích ponaáhlu stává téměř slepým.“⁹⁴ Proto je pro lidské bytosti, které jsou vystaveny negativním vlivům, tolik potřebná

---

⁸⁹ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 314.

⁹⁰ *Katechismus katolické církve*, čl. 1620.

⁹¹ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 69.

⁹² Srov. *Gaudium et spes*, čl. 16, srov. také *Katechismus katolické církve*, čl. 1706.

⁹³ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 1777-1781.

⁹⁴ *Gaudium et spes*, čl. 16.

výchova svědomí. Vychované svědomí utváří takové úsudky, které jsou ve shodě s dobrem, které chce Bůh.⁹⁵

Avšak člověk se může pro dobro rozhodnout pouze svobodně. Opravdová svoboda je v člověku projevem Božího obrazu. Božím záměrem je, aby se člověk sám rozhodoval, hledal svého Stvořitele a přilnutím k němu dosáhl dokonalosti. Lidská důstojnost požaduje, aby člověka k jednání vedla vědomá a svobodná volba, aby jednal ne z vnějšího donucení či vnitřních slepých pohnutek, ale z osobního přesvědčení. Člověk dosahuje důstojnosti, když míří ke svému cíli svobodnou volbou dobra.⁹⁶ Svoboda je zakořeněná v rozumu a ve vůli konat nebo nekonat. Dokonale se naplňuje pouze tehdy, je-li zaměřena k Bohu. Jen ve službě dobru a spravedlnosti je svoboda opravdová. Člověk se tím více stává svobodným, čím více koná dobro.⁹⁷ Jak již bylo řečeno, člověk je po celý svůj život spojený s Bohem, svým Stvořitelem, a jeho svoboda se má projevovat poslušností Boží vůle.⁹⁸ Svoboda nás tedy neopravňuje dělat a říkat cokoli. Člověk není jedinec, který si vystačí sám a jehož jediným zájmem je vlastní blaho a užitek.⁹⁹ Lidé byli obdařeni svobodou, aby mohli milovat Boha a aby se také mohli milovat navzájem.¹⁰⁰

Aby tedy člověk mohl správně jednat, je od Boha vybaven schopností zkoumat Boží plán a poznávat Boží vůli, k čemuž je také povinen. Díky daru svobody je člověk povolán rozlišovat, rozhodovat se a volit dobro. Avšak svobodu nemůžeme zaměnit za svévolné určování a řízení vlastního života, protože jeho původcem a posledním určovatelem je Bůh, jenž je také dárce svobody.¹⁰¹ „*Vy jste byli povoláni ke svobodě, bratři. Jen nemějte svobodu za příležitost k prosazování sebe, ale služte v lásce jedni druhým.*“ (Gal 5,13)

---

⁹⁵ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 1783.

⁹⁶ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 17.

⁹⁷ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 1731,1733.

⁹⁸ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 69.

⁹⁹ Srov. *Tamtéž*, čl. 1740.

¹⁰⁰ Srov. *Tamtéž*, čl. 387.

¹⁰¹ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 11.

2.1.5 Hřích – zrazení důstojnosti

„Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl. Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nuzí. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi.“ (Gn 3,6-7)

Na počátku žil člověk v jednotě s Bohem, avšak svým vědomým přestoupením Božího příkazu (srov. Gn 3,3) se od svého Stvořitele vzdálil. Sám se chtěl zmocnit toho, co měl dostat darem, jedl ze stromu života, a tak zhřešil. Člověk podlehl ďáblově našeptávání a zatoužil být jako Bůh, zatoužil po moci rozhodovat o tom, co je dobré a co zlé, být svým pánem. Odmítl Boží přítomnost ve svém nitru, svoji závislost na Stvořiteli a zůstal tak odkázán své falešné samostatnosti.¹⁰² Bůh na počátku stvořil člověka ve stavu svatosti. Avšak člověk tím, že si zvolil neposlušnost, zneužil svoji svobodu, a tak se postavil proti Bohu.¹⁰³ Hříchem člověk uplatňuje svou svobodu proti vztahu, zřídá se svého vztahu s Bohem a přestává žít podle jeho obrazu. Tak zrazuje svoji důstojnost, kterou byl obdařen jakožto účastí na životě samotného Boha.¹⁰⁴

Tato první neposlušnost má tedy pro člověka fatální následky, ihned ztrácí milost původní svatosti a spravedlnosti.¹⁰⁵ Hřích narušil řád ve světě, který byl původně dobrý, a na člověka tak dopadá zlořečení.¹⁰⁶ Mezi člověkem a Bohem se všechno změnilo a člověk to ve svém svědomí okamžitě poznává. Proto se před Bohem, se kterým až doposud žil v důvěrném vztahu, ze strachu ukrývá mezi stromovím (srov. Gn 3,8). Za své rozhodnutí odvrátit se od Boha musí člověk nést zodpovědnost, proto dále zůstane vzdálen od Boha.¹⁰⁷ Hřích znamená zneuctění Božího obrazu. Každý projev Božího obrazu v člověku je tedy hříchem zasažen. Hřích tak deformuje vztah člověka k Bohu a rovněž kazí vztahy člověka k ostatním lidem.¹⁰⁸ Adam, jen co jej Hospodin po hříchu osloví, obviňuje svoji ženu a zapírá své spojení s ní (srov. Gn 3,9-12). Následně Bůh ohlašuje trest: od nynějška bude vztah mezi mužem a ženou postihnut žádostivostí

¹⁰² Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 71, 128, 193.

¹⁰³ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 13, srov. také *Katechismus katolické církve*, čl. 1733.

¹⁰⁴ Srov. TENACE, M. *Vybrané kapitoly z antropologie*, s. 16, 48.

¹⁰⁵ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 379, 399.

¹⁰⁶ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 480.

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž, s. 128.

¹⁰⁸ Srov. *Společenství a služba*, čl. 45.

a panovačností. Žena bude rodit v bolestech (srov. Gn 3,16).¹⁰⁹ Spojení muže a ženy tak ztrácí svoji prvotní prostotu. Je sice i nadále dobrem, avšak radost z rozdílnosti druhého je vystřídána touhou po jeho ovládnutí.¹¹⁰ Také země, kterou si měl člověk podmanit, je po hříchu člověka prokleta. Svůj chléb bude člověk muset získávat v potu tváře. Země už se mu nebude dobrovolně podrobovat, ale bude se vzpírat. (srov. Gn 3,17-19)¹¹¹ Hřích zasahuje rovněž tělesnost člověka, do světa vstupuje nemoc, utrpení a smrt.¹¹² Člověk se vrátí do země, ze které byl vzat (srov. Gn 3,19). Nakonec také samotná svoboda, která byla zneužita, se stává omezenou a podléhající omylu. Člověk oklamal sám sebe a stal se tak otrokem hříchu (srov. Řím 6,16)¹¹³ Člověk je sám v sobě rozpolcený. Jestliže zkoumá své srdce, snadno pozná, že je náchylný k hříchu a sám nedokáže zlo skutečně přemoci.¹¹⁴ Jak říká apoštol Pavel: „*Já však jsem hříšný, hříchu zaprodán. Nepoznávám se ve svých skutcích; vždyť nedělám to, co chci, nýbrž to, co nenávidím.*“ (Řím 7,14-15)

Hřích prvních lidí celkově ochromil lidskou přirozenost.¹¹⁵ Stejně, jako Adam s Evou nedostali původní svatost a spravedlnost pouze pro sebe, ale měli ji plozením předat celému lidstvu, tak lidstvu předali přirozenost zasaženou jejich osobním hříchem, zbavenou této spravedlnosti a svatosti.¹¹⁶ „*Skrze jednoho člověka totiž vešel do světa hřích a skrze hřích smrt; a tak smrt zasáhla všechny.*“ (Řím 5,12) Avšak Boží obraz v člověku nemůže být a není úplně zničen, neboť je nedílnou součástí lidské přirozenosti. Může být zkreslen ale ne naprosto zničen. Člověk není zbaven své důstojnosti.¹¹⁷ Bůh člověka po jeho pádu neopustil, naopak jej oslovuje a přislubuje mu vysvobození z hříchu (srov. Gn 3,9.15).¹¹⁸ Člověk se tak nachází „znovu v základním postoji stvořené bytosti před Bohem, s tím rozdílem, že jeho vztah je nyní vztahem hříšníka ke Spasiteli.“¹¹⁹ Avšak „*kde se rozmohl hřích, tam se ještě mnohem více*

---

¹⁰⁹ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 70, 128, 210, srov. také *Katechismus katolické církve*, čl. 400.

¹¹⁰ Srov. LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 423.

¹¹¹ Srov. Tamtéž, s. 71.

¹¹² Srov. *Společenství a služba*, čl. 45.

¹¹³ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 1739.

¹¹⁴ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 13.

¹¹⁵ Srov. TENACE, M. *Vybrané kapitoly z antropologie*, s. 48.

¹¹⁶ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 404.

¹¹⁷ Srov. *Společenství a služba*, čl. 46.

¹¹⁸ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 410.

¹¹⁹ LÉON-DUFOUR, X. (a kol.) *Slovník biblické teologie*, s. 71.

rozhojnila milost, aby tak jako vládl hřích a přinášel smrt, vládla ospravedlněním milost a přinášela věčný život skrze Ježíše Krista, našeho Pána.“ (Řím 5,20-21)

2.2 Východiska morální teologie zvláště bioetiky

Z biblických předpokladů, o kterých jsme pojednali v předchozí kapitole, následně vychází morální nauka o důstojnosti člověka a právech z této důstojnosti plynoucích.¹²⁰ Morální nauka, přestože není podřadná, je tedy až na druhém místě. Na prvním místě je totiž Boží iniciativa, dar zkušenosti člověka s Bohem.¹²¹ „V biblické perspektivě se morálka zakládá na předem daném daru života, rozumu a svobodné vůle (stvoření) a především na zcela nezasloužené nabídce privilegovaného důvěrného vztahu člověka k Bohu (smlouva). Morálka není na prvním místě odpovědí člověka, nýbrž zjevením Božího záměru a Božího daru.“¹²²

Zdůvodnění nedotknutelné hodnoty lidského života tak nacházíme především v povolání člověka k věčnému životu. K životu s milujícím Bohem, pro kterého je každý člověk důležitý.¹²³ Každý člověk, jestliže hledá pravdu a dobro, je schopen vlastním rozumem a s pomocí milosti poznat tento přirozený zákon ve svém srdci. Ten říká, že život každého člověka je posvátný od jeho počátku až do úplného konce. A každý člověk má právo, aby jeho život byl s co největším úsilím chráněn.¹²⁴ Tak každé jednání, kterým se zjevuje Bůh, má morální dimenzi, neboť vybízí člověka, aby své smýšlení a skutky co nejvíce přizpůsobil podle Božího vzoru,¹²⁵ a tak jednal v souladu s požadavky lidské důstojnosti.¹²⁶ „*Buďte tedy dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec.*“ (Mt 5,48) Ani ten nejzvrhlejší jedinec nesmí být zbaven práva a důstojnosti, jako

---

¹²⁰ Srov. Důstojnost a práva lidské osoby. In *Dokumenty mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*, s. 47.

¹²¹ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 4.

¹²² Tamtéž, čl. 4.

¹²³ Srov. ROTTER, H. *Důstojnost lidského života*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad. 1999, s. 27, srov. také KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*, čl. 8.

¹²⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae: encyklika Jana Pavla II. o životě, který je nedotknutelné dobro z 25. března 1995*. 1. vyd. Praha: Zvon. 1995, čl. 2.

¹²⁵ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka*, čl. 4.

¹²⁶ Srov. Důstojnost a práva lidské osoby. In *Dokumenty mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*, s. 55.

kdyby již nebyl schopen jakéhokoliv dobrého skutku. Stále je Božím obrazem, i když narušeným.¹²⁷

Tento „princip lidské důstojnosti je kritériem při většině etických rozhodování. Týká se např. ochrany vznikajícího života (problém související s umělým přerušением těhotenství) i jeho ukončení (problémy euthanazie). Je důležitým východiskem při posuzování etické kvality lékařských zásahů, jako je umělé těhotenství, oplodnění „in vitro“, genová technologie, transplantace, experimentování s člověkem apod. Pomocí tohoto principu lze správně vymezit smysl lidské sexuality a eticky hodnotit její jednotlivé formy.“¹²⁸

2.2.1 Lidský život a jeho počátek

Lidský život je posvátný, protože má svůj původ a cíl v Bohu. Člověk o něm nemůže svévolně rozhodovat a disponovat jím, neboť jeho Pánem je Bůh. Tím, že každého jednotlivého člověka Bůh povolal k účasti na vládě nad světem, svěřil mu úkol život chránit, rozvíjet, ctít a milovat.¹²⁹ Někteří lidé však tvrdí, že počatý plod nemůžeme do určité doby vůbec považovat za lidskou osobu. Přesto církve vždy učila a učí, že lidský plod musí být chráněn od prvního okamžiku své existence, tak jak to přísluší každé lidské bytosti. Neboť už jenom samotná pravděpodobnost existence člověka nás zavazuje k jeho bezpodmínečné ochraně.¹³⁰

Moderní biologie a genetika potvrzují, že „každý jedinec, každé lidské individuum vzniká v okamžiku vzniku oplozeného vajíčka (zygoty) spojením pohlavních buněk obsahujících jedinečnou kombinaci genů. (...) Spojením geneticky jedinečného vajíčka a geneticky jedinečné spermie vzniká naprosto neopakovatelná zygota a nové lidské individuum. Genetická odlišnost je tedy definitivně určena od

---

¹²⁷ Srov. Důstojnost a práva lidské osoby. In *Dokumenty mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*, s. 53.

¹²⁸ ONDOK, J. P. *Bioetika*, s. 52.

¹²⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 39, 42, srov. také ONDOK, J. P. *Bioetika*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas. 1999, s. 26-27.

¹³⁰ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 60.

okamžiku početí.¹³¹ Oplodněné vajíčko je lidskou bytostí v tom smyslu, že je souhrnem dispozic všech budoucích vlastností toho konkrétního člověka. Lidské embryo se již od začátku vyvíjí jako člověk, nikoli aby se člověkem stalo.¹³² „Lidskému embryo tedy od počátku náleží důstojnost, která přísluší osobě.“¹³³

2.2.2 *Manželství a otázka lidské sexuality*

Avšak počátek lidského života má své pravé místo v manželství. Nový život je tak zplozen úkonem, kterým si muž a žena vyjadřují vzájemnou lásku.¹³⁴ Vzájemné pohlavní darování se mezi mužem a ženou tedy náleží výhradně manželské lásce.¹³⁵ Církev tak učí o dvojím významu sexuálního spojení: spojivém a plodivém. Oba tyto aspekty jsou Bohem chtěné a jsou navzájem nerozlučně spojeny. Člověk je z vlastního rozhodnutí nemůže od sebe oddělovat.¹³⁶ Proto tyto úkony, při kterých se manželé důvěrně a čistě sjednocují a přitom nevylučují možnost početí, jsou důstojné a čestné.¹³⁷ Ke skutečnému růstu v lásce však je zapotřebí čistoty, která spočívá ve schopnosti sebeovládání a osvobozuje od sobectví. Čistota mysli a těla vyvádí člověka ze zaměření na sebe ke vztahu, který naslouchá druhému a respektuje jeho důstojnost. Ochota k sebeovládání je známkou opravdové vnitřní svobody a odpovědnosti.¹³⁸

Církev naprosto neodporuje sama sobě, když považuje za nedovolené užití umělých prostředků kontroly početí a zároveň dovoluje využití neplodných období. V prvním případě totiž člověk uplatňuje svoji inteligenci proti řádu stanovenému Bohem a zabraňuje tak uplatnění přirozených procesů. Kdežto v druhém případě oprávněně využívá přirozených zákonitostí vlastního těla¹³⁹ a přitom nečiní své spojení

---

¹³¹ *Donum vitae: sborník studií o etických aspektech začátku individuálního lidského života a instrukce Kongregace pro nauku víry o respektování počínajícího lidského života a důstojnosti plození: odpovědi na některé aktuální otázky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2006, s. 26.

¹³² Srov. ONDOK, J. P. *Bioetika*, s. 33.

¹³³ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*, čl. 5.

¹³⁴ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*, čl. 6.

¹³⁵ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam. Zásady pro výchovu v rodině*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2000, čl. 14.

¹³⁶ Srov. PAVEL VI. *Humanae vitae: okružní list svatého Otce Pavla VI. o správném řádu sdělování lidského života*. 3. vyd. Praha: Scriptum. 1991, čl. 12.

¹³⁷ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 49.

¹³⁸ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam*, čl. 16-18.

¹³⁹ Srov. PAVEL VI. *Humanae vitae*, čl. 16.

neploďným.¹⁴⁰ Použitím antikoncepce manželé od sebe odtrhují spojivý a plodivý význam pohlavního spojení, čímž podřizují Boží řád své libovůli. Tím sami sebe a svou sexualitu snižují, protože jí odnímají povahu naprostého sebeodevzdání. Sexualita je užívána pouze jako předmět uspokojení a tak je uráženo Boží stvoření. Antikoncepcí se stává z bezvýhradného sebedarování manželů darování neúplné. Oproti tomu s rozhodnutím pro řízení se přirozeným rytmem je spojeno přijetí ženy a jejího cyklu, vzájemná úcta a dialog. Je tak respektována jednota duše a těla, a tedy i tělesně duchovní charakter manželského spojení. Manželé tím přijímají společnou odpovědnost a sebeovládání, čímž prožívají sexualitu ve svém původním plně lidském rozměru.¹⁴¹

„Proto tedy nechceme-li poslání sdělovat život vystavit libovůli lidí, musíme nutně uznat nepřekročitelné hranice lidské možnosti vládnout vlastním tělem a jeho funkcemi, hranice, které žádnému člověku (...) není dovoleno prolomit. A tyto hranice nemohou být stanoveny leč povinnou úctou k lidskému tělu a jeho funkcím.“¹⁴² Církev tím, že obhájí manželskou morálku a požaduje, aby člověk přijal vlastní odpovědnost, chrání důstojnost manželů.¹⁴³ Je třeba si uvědomit, že lidský život a povolání ho předávat nelze posuzovat jen podle měřítek tohoto světa, ale vždy musí být nahlížen vzhledem k věčnému cíli člověka.¹⁴⁴

2.2.3 Umělé zásahy do lidského plození a úcta k lidským embryím

Ze specifické povahy lidské osoby tedy vyplývá, ve srovnání s předáváním života u ostatních živočichů, zvláštní charakter předávání života lidského.¹⁴⁵ Jak již bylo řečeno, „k darování lidského života má docházet v manželství prostřednictvím úkonů, které jsou manželům vlastní a pro ně vyhrazené, podle zákonů vepsaných do jejich osob a jejich svazku.“¹⁴⁶ Avšak díky technickému pokroku je dnes možné dosáhnout početí také

---

¹⁴⁰ Srov. WEST, CH. *Teologie těla pro začátečníky: stručný úvod do sexuální revoluce Jana Pavla II.* 1. vyd. Praha: Paulínky. 2006, s. 108.

¹⁴¹ JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: apoštolská adhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981.* 2. vyd. Praha: Zvon. 1996, čl. 32.

¹⁴² PAVEL VI. *Humanae vitae*, čl. 17.

¹⁴³ Srov. Tamtéž, čl. 18.

¹⁴⁴ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 51.

¹⁴⁵ Srov. *Donum vitae: sborník studií o etických aspektech začátku individuálního lidského života a instrukce Kongregace pro nauku víry o respektování počínajícího lidského života a důstojnosti plození: odpovědi na některé aktuální otázky*, s. 45.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 46.

jinak, než pohlavním stykem muže a ženy. Takovým postupům říkáme umělé oplodnění (nebo též umělá fertilizace, či asistovaná reprodukce).¹⁴⁷

Při mravním hodnocení metod umělého oplodnění je třeba zohlednit dvě základní dobra: život a důstojnost nové lidské bytosti a osobitý charakter manželského úkonu plození.¹⁴⁸ Církev učí, že manželství a jeho jednota je jediným místem a manželská láska jediným způsobem, důstojným pro předávání lidského života.¹⁴⁹ Techniky heterologního umělého oplodnění jsou proto naprosto nemorální, protože zásahem nějaké třetí osoby (dárce spermatu či vaječné buňky, nebo propůjčení dělohy při tzv. náhradním mateřství) rozdělují manželské spojení.¹⁵⁰ Tyto metody narušují důstojnost manželů a jednotu jejich manželství. Jsou také v rozporu s důstojností dítěte a jeho právem, aby bylo počato, nošeno, narozeno a vychováváno vlastními rodiči, kteří jsou spojeni manželstvím. Narušení tohoto přirozeného vztahu mezi dítětem a jeho rodiči tak navíc může bránit dítěti ve zrání a poznání vlastní identity.¹⁵¹

Metody umělého oplodnění jsou neslučitelné s důstojností lidského plození a důstojností příslušející každé osobě, protože oddělují úkon plození od manželského pohlavního spojení, když manželský styk nahrazují technickým úkonem.¹⁵² Zvláště metoda oplodnění in vitro, při které dochází k oplodnění mimo těla manželů, odporuje důstojnosti, která musí být společná rodičům i dětem. Život a osud lidské bytosti je totiž při ní podroben moci biologů a nadvládě techniky. Nedovolená je však také umělá inseminace, přestože k početí dochází uvnitř těla ženy, protože i ta nahrazuje manželský styk.¹⁵³

---

¹⁴⁷ Srov. *Donum vitae: sborník studií o etických aspektech začátku individuálního lidského života a instrukce Kongregace pro nauku víry o respektování počínajícího lidského života a důstojnosti plození: odpovědi na některé aktuální otázky*, s. 45, 55.

¹⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 45.

¹⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 57, 64, srov. také KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*, čl. 6.

¹⁵⁰ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 2376.

¹⁵¹ Srov. *Donum vitae: sborník studií o etických aspektech začátku individuálního lidského života a instrukce Kongregace pro nauku víry o respektování počínajícího lidského života a důstojnosti plození: odpovědi na některé aktuální otázky*, s. 57-60, srov. také *Katechismus katolické církve*, čl. 2376.

¹⁵² Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*, čl. 12, 16, srov. také *Katechismus katolické církve*, čl. 2377.

¹⁵³ Srov. *Donum vitae: sborník studií o etických aspektech začátku individuálního lidského života a instrukce Kongregace pro nauku víry o respektování počínajícího lidského života a důstojnosti plození: odpovědi na některé aktuální otázky*, s. 63, 65.

Dalším závažným problémem spojeným s technikami umělého oplodnění in vitro je zacházení s „přebytečnými“ embryi. Při této metodě totiž musí být oplodněno více zárodků a ty, které následně nejsou přeneseny do těla ženy, jsou buď zničeny, zmrazeny nebo se využijí k vědeckým výzkumům. Život lidských bytostí je tak snížen na pouhý biologický materiál, se kterým je možné libovolně nakládat.¹⁵⁴ Používání lidských embryí k jakýmkoliv pokusům a výzkumu, zmrazování embryí, či klonování jsou zločinem proti jejich důstojnosti.¹⁵⁵ Nepřípustná je rovněž preimplantační diagnostika, jejímž účelem je kvalitativní třídění a následná redukce (to znamená zabití) embryí vytvořených in vitro. Lidské osobě (a tedy i lidskému embryu) náleží důstojnost bez ohledu na to, zda je postižena nějakou nemocí, genetickou vadou, nebo má nechtěné pohlaví či jiné vlastnosti.¹⁵⁶

Církev sice chápe touhu manželů po dítěti jako oprávněnou a zcela přirozenou, přesto však toto přání nemůže převýšit důstojnost lidského života a ospravedlnit tak „výrobu potomků“.¹⁵⁷ Dítě není něco, na co mají manželé právo, to by totiž bylo v rozporu s jeho důstojností, spíše je nejvzácnějším a nezaslouženým darem. Dítě má naopak právo být plodem aktu lásky svých rodičů a od početí být respektováno jako lidská osoba.¹⁵⁸

2.2.4 Umělý potrat, eutanazie, sebevražda

„Lidský život je velmi ohrožen v okamžiku příchodu na svět a tehdy, když odchází z tohoto světa, aby vešel do života věčného.“¹⁵⁹ Nový počatý život není životem ani otce ani matky, ale životem samostatné lidské bytosti. Rodiče s ním proto nemohou svévolně zacházet, protože mu náleží důstojnost a práva lidské osoby, zvláště

---

¹⁵⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 14, srov. také KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*, čl. 14.

¹⁵⁵ Srov. *Donum vitae: sborník studií o etických aspektech začátku individuálního lidského života a instrukce Kongregace pro nauku víry o respektování počínajícího lidského života a důstojnosti plození: odpovědi na některé aktuální otázky*, s. 52-54.

¹⁵⁶ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*, čl. 22, srov. také JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 14.

¹⁵⁷ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*, čl. 16.

¹⁵⁸ Srov. *Donum vitae: sborník studií o etických aspektech začátku individuálního lidského života a instrukce Kongregace pro nauku víry o respektování počínajícího lidského života a důstojnosti plození: odpovědi na některé aktuální otázky*, s. 67, srov. také *Katechismus katolické církve*, čl. 2378.

¹⁵⁹ JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 44.

nezcizitelné právo na život.¹⁶⁰ Umělý potrat (tj. záměrné odstranění plodu z matčina lůna) je usmrcením lidské bytosti. Odporuje tedy úctě k nezměrné hodnotě lidského života a důstojnosti lidské osoby, která je povolána ke spáse.¹⁶¹ V tomto smyslu mluví Druhý vatikánský koncil o potratu jako o hanebném zločinu.¹⁶² Je to zločin zvláště závažný a opovrženímhodný, protože je spáchán na nevinné a zcela bezbranné lidské bytosti.¹⁶³

Život lidské osoby má nejvyšší hodnotu a převyšuje jakékoliv časné dobro. Proto ani sociální, či ekonomické důvody rodiny nelze stavět nad hodnotu a důstojnost života počatého plodu.¹⁶⁴ Ani přítomnost vývojové vady, genetické choroby nebo jakékoliv jiné anomálie neospravedlňuje provedení potratu. Proto také prenatální diagnostika, pokud se provádí s úmyslem v případě nežádoucích výsledků vykonat potrat, je nemorální.¹⁶⁵

Život dává člověku Bůh, proto od samotného početí náleží lidskému životu důstojnost a to až do smrti. Sám Bůh je zastáncem života každého člověka, především však slabých a bezbranných.¹⁶⁶ Život není vlastnictvím člověka, ale je darem od Boha. Člověk proto nemůže se svým životem libovolně nakládat.¹⁶⁷ Někteří lidé se ptají, zda je člověk oprávněn způsobit sobě, nebo někomu blízkému takzvanou „sladkou smrt“, aby tak ukončil jeho utrpení a umožnil mu podle nich zemřít důstojně. Avšak to, co nemocný člověk dovolávající se smrti žádá, je ve skutečnosti pomoc a láska.¹⁶⁸ Právo důstojně zemřít znamená právo nebýt vystavován zbytečnému trápení a zemřít bez utrpení, pokud je možné se mu vyhnout. Toto právo nás však nezabavuje povinnosti úcty k životu. Smrt se svými bolestmi patří k lidské přirozenosti. Právo na důstojnou smrt je tedy právem na starostlivost a péči, která má být zaměřena na tlumení bolestí a pomoc zemřít v pokoji. Cílem této péče má být vyústění v přirozenou smrt, ne smrt přivoděnou

---

¹⁶⁰ Srov. ONDOK, J. P. *Bioetika*, s. 80-81.

¹⁶¹ Srov. ROTTER, H. *Důstojnost lidského života*, s. 52.

¹⁶² Srov. *Gaudium et spes*, čl. 51.

¹⁶³ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 58.

¹⁶⁴ Srov. SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázie: zborník prednášok Pápežskej rady pre rodinu*. 1. vyd. Bratislava: Serafín. 2002, s. 40-41.

¹⁶⁵ Srov. *Donum vitae: sborník studií o etických aspektech začátku individuálního lidského života a instrukce Kongregace pro nauku víry o respektování počínajícího lidského života a důstojnosti plození: odpovědi na některé aktuální otázky*, s. 49.

¹⁶⁶ Srov. SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázie: zborník prednášok Pápežskej rady pre rodinu*, s. 117-118.

¹⁶⁷ Srov. ONDOK, J. P. *Bioetika*, s. 120, 122.

¹⁶⁸ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace o eutanazii Bona et iura*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2009, čl. 15, 18.

uměle.¹⁶⁹ Utrpení, jakožto ovoce hříchu, je nepochybně zlem a je třeba proti němu bojovat, má však svůj smysl. Kristus je vykoupil a posvětil. Změnil význam utrpení v nástroj spásy. Trpící člověk se tak ve svém utrpení může spojovat s trpícím Kristem.¹⁷⁰

Proto eutanazie (vědomé jednání nebo zanedbání způsobující smrt, tedy úmyslné zabití lidské osoby, s cílem eliminovat jakoukoliv bolest)¹⁷¹ „je vražda, ať jsou její způsoby a důvody jakékoliv. Těžce odporuje důstojnosti lidské osoby a úctě k živému Bohu, jejímu Stvořiteli.“¹⁷² Rovněž sebevražda je naprosto nepřijatelná, protože „se přičí přirozenému lidskému sklonu zachovat si svůj život a udržet jej i nadále.“¹⁷³ Každý je před Bohem, dárce a pánem života, zodpovědný za svůj život. Je proto naší povinností s vděčností jej přijímat a ochraňovat.¹⁷⁴

2.3 Východiska sociální nauky církve

Také sociální nauka církve má ve středu svého zájmu lidský život, tentokrát ve vztahu ke společnosti. Při tom vychází z faktu, že počátkem, nositelem i cílem každé společnosti je právě lidská osoba, která je ze své přirozenosti bytostí společenskou. Sociální nauka je tak postavena na principu nedotknutelnosti lidské důstojnosti.¹⁷⁵ „Společenský řád a jeho pokrok tedy musí být neustále zaměřen k dobru lidských osob, neboť uspořádání věcí má být podřízeno řádu osob, a ne naopak.“¹⁷⁶ Společnost je proto spravedlivá pouze tehdy, je-li jejím cílem ochrana lidské osoby a úcta k její důstojnosti. Právě v lidské důstojnosti jsou zakořeněna nezrušitelná lidská práva a povinnosti. Tato práva zahrnují zejména uspokojování základních lidských potřeb a to v rovině tělesné i duchovní.¹⁷⁷

---

¹⁶⁹ Srov. SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázia: zborník prednášok Pápežskej rady pre rodinu*, s. 116.

¹⁷⁰ Srov. Tamtéž, s. 119.

¹⁷¹ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace o eutanazii Bona et iura*, s. 17.

¹⁷² *Katechismus katolické církve*, čl. 2324, srov. také JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 65.

¹⁷³ *Katechismus katolické církve*, čl. 2281, srov. také KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace o eutanazii Bona et iura*, s. 16.

¹⁷⁴ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 2280.

¹⁷⁵ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2008, čl. 81, 107, srov. také *Gaudium et spes*, čl. 25.

¹⁷⁶ *Gaudium et spes*, čl. 26.

¹⁷⁷ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 132, 153-154.

„Aby člověk vedl opravdu lidský život, je nutné zpřístupnit mu všechno to, co potřebuje, jako je strava, oděv, ubytování, právo na svobodnou volbu povolání a na založení rodiny, na výchovu, na práci, na dobrou pověst, na úctu, na náležitou informovanost, na jednání podle správných příkazů svého svědomí, na ochranu soukromého života a na spravedlivou svobodu i ve věcech náboženských.“¹⁷⁸ Respektování důstojnosti lidské osoby tedy je podmíněno respektováním jejích práv, která jsou starší než společnost a jimiž je společnost vázána. Tato úcta k lidské osobě od každého člověka vyžaduje, aby druhé považoval za sobě rovné.¹⁷⁹

2.3.1 Zásady sociální nauky a lidská důstojnost

Nejzákladnější zásadou sociální nauky církve, jak již bylo naznačeno, je respekt k důstojnosti lidské osoby. V ní pak mají základ další zásady – zásada solidarity, subsidiarity a obecného blaha. Solidarita vychází z bytostně společenské povahy člověka a poukazuje na rovnost všech lidí co do jejich důstojnosti a práv.¹⁸⁰ Upravuje vztah mezi jednotlivci ve společnosti. Ti jsou podle této zásady spoluodpovědní za blaho ostatních. Solidarita tak vybízí každého člověka, aby vyšel ze sebe a usiloval o dobro všech.¹⁸¹

Zásada subsidiarity naopak upravuje vztah společnosti jako celku k jednotlivci případně ke konkrétním menším skupinám. Subsidiarita zde znamená právo a povinnost jednotlivých osob a malých společenství samostatně zodpovídat za to, co mohou provést sami svým přičiněním. Zároveň je povinností společnosti poskytnout jim pomoc tam, kde je svépomoc nedostačující.¹⁸² Není totiž možné chránit lidskou důstojnost, aniž bychom pečovali o rodinu a další menší spontánní skupiny, bez kterých není možný růst společnosti.¹⁸³

---

¹⁷⁸ *Gaudium et spes*, čl. 26.

¹⁷⁹ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 1930, 1944.

¹⁸⁰ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 160, 192.

¹⁸¹ Srov. OCKENFELS, W. *Katolická sociální nauka*. 1. vyd. Praha: Zvon. 1994, s. 64-65.

¹⁸² Srov. Tamtéž, s. 65-66.

¹⁸³ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 185.

Zásada obecného blaha rovněž vyplývá z důstojnosti a rovnosti všech osob.¹⁸⁴ Vzhledem ke společenskému charakteru člověka je dobro každé jednotlivé osoby úzce spjato s dobrem společným. Toto společné dobro zahrnuje tři důležité prvky: na prvním místě úctu k osobě jako takové (tzn. respektování jejích práv), na druhém místě blahobyt a rozvoj samotné společnosti (vládní moc je povinna zpřístupnit každému to, co potřebuje k důstojnému životu) a nakonec mír (tj. zajištění bezpečnosti společnosti a jejích členů). V důstojnosti lidské osoby je tak uložena povinnost každého člověka dobrovolně a velkodušně se zapojit do sociálního dění a tak se podílet na vytváření obecného blaha.¹⁸⁵ To „se uskutečňuje především tím, že se člověk stará o ty oblasti, v nichž na sebe bere osobní zodpovědnost: skrze péči, s níž se věnuje výchově vlastní rodiny, skrze svědomitost, s níž koná svou práci, se podílí na blahu druhých i společnosti.“¹⁸⁶

2.3.2 Rovnost a rozdíly mezi lidmi

Každý člověk byl stvořen k Božímu obrazu, obdařen rozumovou duší, každý má tutéž přirozenost a tentýž původ. Všichni jsme byli vykoupeni Kristem a povoláni k věčnosti. Proto jsou si všichni lidé, jak již bylo řečeno, rovni co do důstojnosti a práv. Tato rovnost však neznamena strnulou stejnost. Mezi lidmi samozřejmě existují rozdíly týkající se věku, pohlaví, fyzické zdatnosti, intelektuálních a mravních schopností, či rozdělení bohatství. Avšak tyto odlišnosti jsou ve shodě s Boží vůlí, protože povzbuzují a zavazují každého člověka k vzájemné pomoci, k laskavosti a velkodušnosti.¹⁸⁷ Rovněž odlišnost mezi mužem a ženou, ač se oba těší stejné důstojnosti, je pro soužití lidí nezbytná a obohacující.¹⁸⁸

Ve společnosti však existují také rozdíly nespravedlivé, což je v rozporu s důstojností člověka. Stejná důstojnost lidí žádá úsilí, aby tyto nespravedlivé nerovnosti a přehnané společenské a hospodářské rozdíly, byly odstraněny.¹⁸⁹ „Je třeba překonat a

---

¹⁸⁴ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 164.

¹⁸⁵ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 1905-1909, 1913.

¹⁸⁶ *Katechismus katolické církve*, čl. 1914.

¹⁸⁷ Srov. Tamtéž, čl. 1934-1937, srov. také *Gaudium et spes*, čl. 29.

¹⁸⁸ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 146.

¹⁸⁹ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 1938, 1947.

odstranit jakýkoli druh sociální nebo kulturní diskriminace v základních právech člověka z důvodů pohlaví, rasy, barvy, společenského postavení, jazyka nebo náboženství, poněvadž odporuje Božímu záměru. (...) Dále, i při existenci oprávněných rozdílů mezi lidmi, vyžaduje rovná důstojnost osob, aby se dospělo k lidštějším a spravedlivým životním podmínkám. Přílišné hospodářské a sociální nerovnosti mezi jednotlivými členy nebo národy jedné lidské rodiny působí pohoršení a odporují sociální spravedlnosti, slušnosti, důstojnosti lidské osoby i společenskému a mezinárodnímu míru.¹⁹⁰ Rovněž nemocné a postižené osoby jsou plně lidskými osobami se všemi svými právy, která i přes jejich utrpení a omezení, jsou posvátná a nezrušitelná a vyjadřují jejich důstojnost. Je tedy nanejvýš nedůstojné člověka a závažnou diskriminací slabých, jsou-li ke společenskému životu připouštěny pouze osoby zcela schopné.¹⁹¹ Dále je třeba projevovat úctu a lásku také těm, kteří smýšlejí a jednají jinak než my a jejichž náboženské názory jsou mylné. Je totiž nutné rozlišovat mezi bludem, či hříchem a mezi bloudícím, který nikdy není zbaven své důstojnosti.¹⁹² Nakonec také rovnoprávnost mezi mužem a ženou odpovídá důstojnosti obou. Avšak nesmíme tuto rovnost zaměňovat s rovností falešnou, která chce zcela popřít rozdíly dané Bohem a tak odporovat přirozenému povolání ženy a úloze, kterou má v rodině a společnosti.¹⁹³

2.3.3 Rodina - základní jednotka společnosti

Rodina je instituce ustanovená Bohem, je to prvotní místo meziosobních vztahů, první přirozené společenství se svými nezadatelnými právy. Rodina skrze své výchovné poslání přivádí člověka k uvědomění si své důstojnosti, včetně její společenské dimenze. Tak přispívá nenahraditelným způsobem k dobru společnosti. Podmínkou kvality společenského života je také pevnost rodiny.¹⁹⁴ Rozkladné tendence rodiny totiž

---

¹⁹⁰ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 29.

¹⁹¹ Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*: encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14. září 1981. In *Sociální encykliky (1891-1991)*. 1. vyd. Praha: Zvon. 1996, čl. 22.

¹⁹² Srov. *Gaudium et spes*, čl. 28.

¹⁹³ Srov. PAVEL VI. *Octogesima adveniens*: apoštolský list papeže Pavla VI. Kardinálu Maurici Royovi, přednostovi Papežské komise *Iustitia et pax*, k 80. výročí *Rerum novarum* ze 14. května 1971. In *Sociální encykliky (1891-1991)*, čl. 13.

¹⁹⁴ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 211, 229, 238.

následně „působí rozkladně na společnost a škodí důstojnosti, bezpečnosti a blahu jednotlivých občanů.“¹⁹⁵

Rodina je založena na svobodné vůli muže a ženy spojit se manželstvím a přitom respektovat jeho význam a hodnotu. Společnost tímto svazkem nesmí svévolně disponovat, ale naopak je jejím úkolem bránit důstojnost manželství a rodiny a jejich osobitých vlastností před každým pokusem k jejich deformaci.¹⁹⁶ Co se týče osob s homosexuální orientací, je třeba plně respektovat jejich důstojnost. To však neznamená ospravedlnění jednání, které je v rozporu s mravním zákonem, natož uznání práva na manželství mezi osobami stejného pohlaví a jeho stavění na roveň rodiny. Spíše je nezbytné povzbuzovat takové osoby k uplatňování čistoty podle Božího záměru.¹⁹⁷

„Díky lásce, která je zásadní skutečností definující manželství a rodinu, každá osoba, muž i žena, dochází uznání, přijetí a respektování vlastní důstojnosti.“¹⁹⁸ Tato láska se také projevuje skrze péči o staré lidi žijící v rodině. Ti svou přítomností v rodině přispívají k jejímu blahu a blahu celé společnosti. Jsou totiž schopni předávat mladým důležité hodnoty a pomoci jim tak k jejich rozvoji, když je učí usilovat nejen o své dobro, ale také o dobro druhých.¹⁹⁹

2.3.4 Hospodářsko-společenský život

Původcem, středem a cílem každého hospodářsko-společenského života je člověk. Proto i zde je nezbytné zasazovat se o úctu k jeho důstojnosti a povolání, což přispívá k dobru celé společnosti. Často vedle sebe můžeme vidět přepych i bídu, lidi žijící v nadbytku i ty, kteří často nemají ani to nejnütnější k důstojnému životu.²⁰⁰ Avšak „Bůh určil zemi a vše, co je na ní, k užívání všem lidem a národům, takže stvořených statků se má dostat

---

¹⁹⁵ JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*, čl. 81.

¹⁹⁶ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 215-216.

¹⁹⁷ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 228.

¹⁹⁸ Tamtéž, čl. 221.

¹⁹⁹ Srov. Tamtéž, čl. 222.

²⁰⁰ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 63.

všem spravedlivou měrou; to žádá spravedlnost provázená láskou.²⁰¹ Člověk se totiž neobejde bez materiálních statků, které jsou nutné k naplnění jeho nejzákladnějších potřeb, k jeho obživě a k uskutečňování toho, k čemu je Bohem povolán.²⁰² Každý má proto právo na soukromé vlastnictví, které člověku zajišťuje důstojnost, svobodu, samostatnost, osobní i rodinnou nezávislost a vlastní zodpovědnost, a které tak přispívá obecnému blahu.²⁰³

Toto právo však církve nikdy neviděla jako absolutní, ale vždy jedině v kontextu společného práva na užívání stvořených dober. Právo na soukromé vlastnictví je tedy podřízeno principu všeobecného určení statků, a nesmí tedy překážet práci a rozvoji druhých.²⁰⁴ „Proto člověk, který těchto statků užívá, se musí na věci právem držené dívat nejen jako na své, ale též jako na společné, a to v tom smyslu, aby mohly být nejen k jeho vlastnímu prospěchu, ale i k prospěchu druhých.“²⁰⁵ Tento princip tedy každého zavazuje, aby ze svého majetku (a to nejen z nadbytku) podporoval chudé a pomáhal lidem nacházejícím se na okraji společnosti a těm, kterým se nedostává prostředků k důstojnému životu.²⁰⁶ Totiž „jedině uznání lidské důstojnosti umožňuje společný i osobní pokrok všech (srov. Jak 2,1-9).“²⁰⁷

2.3.5 Hodnota lidské práce a důstojnost pracujících

Lidská činnost, ať už individuální, nebo společná, je součástí Božího záměru s člověkem. Člověk svou prací zdokonaluje sám sebe, rozvíjí své schopnosti, zlepšuje životní podmínky své i druhých a tak přispívá také k rozvoji světa a společnosti.²⁰⁸

---

²⁰¹ *Gaudium et spes*, čl. 69.

²⁰² Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 171.

²⁰³ Srov. OCKENFELS, W. *Katolická sociální nauka*, s. 75, srov. také *Gaudium et spes*, čl. 71.

²⁰⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*: encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14. září 1981. In *Sociální encykliky (1891-1991)*, čl. 14, srov. také PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 282.

²⁰⁵ *Gaudium et spes*, čl. 69.

²⁰⁶ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 182, srov. také *Gaudium et spes*, čl. 69.

²⁰⁷ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 145.

²⁰⁸ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 34-35.

„Prostřednictvím práce dokáže člověk, užívající své inteligence, ovládat zemi a učinit z ní svůj důstojný příbytek.“²⁰⁹

Na práci nelze nahlížet pouze v jejím objektivním (tzn. materiálním) smyslu, jako na pouhé zboží, ale především ve smyslu subjektivním, jakožto na úkon a vyjádření lidské osoby, která jejím prostřednictvím realizuje své přirozené i nadpřirozené povolání. Proto právě subjektivita propůjčuje práci její hodnotu a důstojnost. Měřítkem důstojnosti práce je tedy osoba se svojí důstojností.²¹⁰ Tuto hodnotu má práce tělesná i duševní, práce v zaměstnání i v domácnosti a výchově. Práce se nikdy nesmí oddělovat od svého subjektu, totiž člověka, který je jejím nositelem. S člověkem se nemůže zacházet jako s prostým nástrojem výroby. Naopak je naprosto nezbytné uzpůsobovat pracovní podmínky tak, aby byly důstojné člověka.²¹¹

Z důstojnosti pracujících vyplývají rovněž jejich práva. Jednak je to samotné právo na práci, dále také právo na spravedlivou mzdu za vykonanou práci (tak, aby mohli uživit rodinu a vést důstojný život), právo na odpočinek a dostatek volného času k rodinnému, společenskému, náboženskému a kulturnímu životu, na vhodné pracovní podmínky (aby nebylo ohroženo jejich tělesné ani psychické zdraví), právo na ochranu vlastní osoby (jejího svědomí a důstojnosti), právo na dávky v době nezaměstnanosti, na důchod, na pojištění pro případ nemoci nebo nehody a na sociální podporu v době mateřství. Výrobní proces je nutné přizpůsobit potřebám a způsobu života člověka, zvláště jedná-li se o matky.²¹² Je na místě přikládat velkou hodnotu mateřským úkolům a námaze, která je s nimi spojená. Společnosti jen prospěje, bude-li matkám umožněno, věnovat se péči o děti, tak jak to vyžaduje jejich věk, aniž by při tom trpěly diskriminací, nebo ponížením oproti ostatním ženám. Ženy musí mít možnost vykonávat ty úkoly, které vycházejí z jejich přirozenosti. Je v rozporu s důstojností

---

²⁰⁹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 176.

²¹⁰ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 101, 270-271.

²¹¹ Srov. OCKENFELS, W. *Katolická sociální nauka*, s. 84.

²¹² Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 284, 301, srov. také *Gaudium et spes*, čl. 67.

rodiny a se zájmy společnosti, když matka musí kvůli výdělečné činnosti opustit, nebo zanedbávat tyto své zvláštní starosti a povinnosti, především výchovu dětí.²¹³

Kromě toho, že je práce základním právem a dobrem pro člověka (skrže ni vyjadřuje a rozvíjí svoji důstojnost, je nezbytná pro založení a zabezpečení rodiny, pro uskutečnění práva na soukromé vlastnictví), je také jeho povinností. Práce byla člověku jako povinnost uložena samotným Stvořitelem, je nezbytná pro zachování a rozvoj lidství, a konečně je závazkem vůči bližním, na prvním místě vůči vlastní rodině, ale též společnosti, národu a celému lidstvu.²¹⁴

2.4 Výchova k úctě k lidskému životu a jeho důstojnosti

Vděčnost za nezměrnou důstojnost, kterou je člověk obdařen, by nás měla vést k tomu, abychom se s touto radostnou zvěstí o životě dělili se všemi. Je třeba hlásat toto učení od počátku evangelizace a následně při katechezi a všech formách hlásání, v osobních rozhovorech a především ve všech výchovných činnostech.²¹⁵ Zvláště mladým lidem je třeba pomoci, aby objevili smysl svojí existence.²¹⁶ Rodiče a všichni vychovatelé musí být vnímaví k tomu, jak dospívající sám sebe hodnotí. Často totiž prochází obdobím zmatku a nejasností, zvláště, co se týče jeho osobní důstojnosti a požadavků s ní spojených.²¹⁷ Je třeba jej ujistit, že jeho život má nesmírnou cenu, že je nadějí svých rodičů a celé společnosti a především nadějí nebeského Otce, který jej miluje a počítá s ním ve svých plánech.²¹⁸ Totiž jedině ten, kdo má rád sebe a je si vědom své důstojnosti, je schopen lásky a úcty k Bohu a druhým lidem.²¹⁹

---

²¹³ Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*: encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14. září 1981. In *Sociální encykliky (1891-1991)*, čl. 19, srov. také PIUS XI. *Quadragesimo anno*: encyklika Pia XI. o uspořádání společnosti, obnově společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia ke 40. výročí vydání *Rerum novarum* z 15. května 1931. In *Sociální encykliky (1891-1991)*, čl. 71.

²¹⁴ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, čl. 274, 287.

²¹⁵ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 80, 82.

²¹⁶ Srov. KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU. *Náboženský rozměr výchovy v katolické škole*, čl. 13.

²¹⁷ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam*, čl. 107.

²¹⁸ Srov. SMAHEL, R. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině*. 1. vyd. Olomouc: Maticе cyrilometodějská. 1993, s. 102.

²¹⁹ Srov. PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2008, s. 117.

Je nezbytné, aby vychovatelé, učitelé a katecheté vhodně objasňovali antropologické důvody úcty k životu každého člověka, aby tak za pomoci vlastního rozumu a svojí zkušenosti mohly děti objevit význam a smysl lidské existence a její důstojnost.²²⁰ Děti by si měly uvědomit svůj status tvora, který svůj život přijal jako drahocenný dar a rovněž úkol od Boha, a který, stvořený k Božímu obrazu, je plodem a znamením jeho lásky. Protože jenom tehdy, uzná-li člověk závislost svého života na Bohu, může opravdově uskutečnit svou svobodu a zároveň si vážit života a svobody všech ostatních. Následně je také potřeba jmenovat a vysvětlit důsledky této důstojnosti a nedotknutelnosti každého lidského života.²²¹

Nejen slovy, ale především svým příkladem mají rodiče a vychovatelé vést děti k prožívání skutečné svobody, která se realizuje upřímným sebedarováním. Je třeba v dětech pěstovat smysl pro spravedlnost, dialog, pro vytváření vzájemných mezilidských vztahů, cit pro opravdovou lásku, která se projevuje ochotou přijímat ostatní a nezištně jim pomáhat, a všechny další hodnoty, které přispívají k prožívání života jakožto daru a k úctě k druhým lidem. To vše má děti vést k pochopení, že život má nesmírnou hodnotu od samotného počátku, tedy od početí.²²² Prvním a nejlepším příkladem je nepochybně velkodušnost, s kterou rodiče sami přijímají nový život. Tím zároveň pomáhají dětem pochopit a přijmout skromný způsob života, protože je lepší odepřít si některé hmotné výhody a pohodlí, než se zbavit přítomnosti sourozenců, skrze které mohou děti vnímat krásu každého období života.²²³ Děti je třeba vychovávat rovněž k tomu, aby pochopily skutečný smysl utrpení a bolesti. Proto by rodiče a vychovatelé měli být sami schopni na utrpení v okolí obracet svou pozornost, a projevovat nemocným a starým lidem pochopení a laskavost svou pomocí. A to především těm, kteří se nacházejí v blízkém rodinném kruhu.²²⁴

Dětem rovněž prospěje, budou-li vychovávány v rozumné svobodě vůči hmotným dobrům a jejich užívání, a osvojí-li si skromný způsob života.²²⁵ Lépe si tak

---

²²⁰ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 82.

²²¹ Srov. Tamtéž, čl. 81, 96.

²²² Srov. Tamtéž, čl. 92, 97, srov. také JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*, čl. 37.

²²³ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam*, čl. 61.

²²⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 92.

²²⁵ Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*, čl. 37.

uvědomí, že „člověk má větší cenu pro to, co je, než pro to, co má.“²²⁶ Výchova mladého člověka by měla být zaměřena nejen na jeho rozumové vzdělání, ale především k tomu, aby z něho vyrostl člověk velkého srdce.²²⁷ Je třeba jej vést k zodpovědnosti nejen za svůj život, ale též za celek. Je důležité, aby pochopil, že nejdůležitější není vlastní pohodlí a zábava, ale že je každý zodpovědný za službu životu, že se má každý svým způsobem podílet na službě svým bližním, především starým a slabým, a celé společnosti.²²⁸ Mladý člověk by měl pochopit, že svět se všemi dobry, který Bůh svěřil člověku, je určen všem lidem a národům, ne jen některým. Že spravedlnost a úcta k bližnímu spočívá v respektování jeho práv, přičemž základním právem každého člověka je život a svoboda. Že středem a cílem každého sociálního uspořádání má být lidská osoba povoláná k věčnému životu. Seznámí-li se mladý člověk s principy a hodnotami katolické sociální etiky, bude schopen lépe a uvědoměle usilovat o dobro každého člověka a celé společnosti.²²⁹

„Mladé lidi je třeba vhodně a včas poučit – a to převážně v rodině – o důstojnosti, úloze a praxi manželské lásky, aby nabyli úcty k čistotě a mohli v příhodném věku po čestně prožitém období zasnoubení vstoupit do manželství.“²³⁰ Výchova v tomto směru náleží v první řadě rodičům. Mohou jim sice, s jejich souhlasem, či pověřením, pomáhat také jiní vychovatelé, ale úlohu rodičů nemohou bez vážných důvodů nahradit.²³¹ V tomto ohledu je tedy úkolem učitele, aby doplňoval práci rodičů tím, že mladým lidem představí sexualitu jako úkol a hodnotu celé osoby, kterou Bůh stvořil ke svému obrazu jako muže a ženu.²³² Zvláště v takových kulturních podmínkách, v kterých je sexualita snižována pouze na sobecký tělesný prožitek, je třeba vést děti ke kultuře sexuality plně lidské.²³³ Je tedy třeba mladým lidem pomoci přijmout a prožívat sexualitu, lásku a život v jejich pravém smyslu. Právě vulgární chápání sexuality je totiž jednou z příčin pohrdání počatým životem. Jedině skutečná láska dokáže chránit život. Součástí této výchovy je nepochybně především výchova

---

²²⁶ *Gaudium et spes*, čl. 35.

²²⁷ Srov. Tamtéž, čl. 31.

²²⁸ Srov. SMAHEL, R. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině*, s. 102.

²²⁹ Srov. KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU. *Náboženský rozměr výchovy v katolické škole*, čl. 88-90.

²³⁰ *Gaudium et spes*, čl. 49.

²³¹ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam*, čl. 23.

²³² Srov. Tamtéž, čl. 64.

²³³ Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*, čl. 37.

k čistotě, skrze kterou se mladý člověk vyvíjí ve zralou osobnost a díky níž je schopen respektovat pravý význam těla.²³⁴ „Touto ranou výchovou k čistotě v rodině se dospívající i mladí lidé naučí žít sexualitu v osobním rozměru, odmítajíce jakékoliv oddělení sexuality od lásky – chápané jako sebedarování – a manželské lásky od rodiny. Úcta rodičů k životu a k tajemství plození uchrání dítě nebo mladistvého před falešnou představou, že oba rozměry manželského aktu – spojení a plození – se mohou svévolně oddělovat.“²³⁵ V rámci výchovy k čistotě je také nutné upozorňovat na důsledky tohoto oddělení sexuality od plození (ke kterému dochází používáním antikoncepce, nebo umělým oplodněním) a jejich mravní závažnost. V důsledku předmanželského sexuálního života, odděleného od manželské lásky, totiž často dochází až ke sterilizaci nebo umělému potratu.²³⁶

Výchova k čistotě je usnadněna, podněcují-li rodiče své děti k žití dalších ctností, kterými jsou zvláště sebeovládání, zdrženlivost, cudnost, umírněnost, skromnost a schopnost oběti. Dětem se bude lépe dařit zrát k čistotě, jestliže budou vedeny ke skromnosti v řeči, jednání a oblékání, což však musí být zdůvodněno úctou ke svému tělu a důstojnosti druhých. Rovněž je vhodné, aby rodiče dbali na to, aby skrze nějakou módu, nebo nemravné chování nebyla narušena nevinnost dětí (k tomu může dojít například nevhodným užíváním médií). To vše je třeba především živit vírou a modlitbou.²³⁷ Zvláště v dnešní společnosti, ve které jsou všechny úchylinky považovány za normální, je potřeba dětem poskytovat opěrné body. Je třeba děti vést k tomu, aby dokázaly rozpoznat, co je dobré a co špatné, aby dokázaly soudit činy, avšak aby nikdy neodsuzovaly ty, kteří je konají.²³⁸ Je třeba, aby rodiče při rozhovorech s dětmi uváděli opravdu promyšlené a srozumitelné argumenty pro důležitost čistoty a poukazovali také na intelektuální neudržitelnost názorů obhajujících bezuzdné chování. Při tom je třeba se vyhnout zbytečnému zdůrazňování patologického sexuálního chování. Děti nesmí nabýt dojmu, že sexualita je něco nečistého.²³⁹ „Církev rozhodně vystupuje proti onomu často rozšiřovanému způsobu informování o pohlavním životě, který je oddělený od mravních zásad. Tento způsob není nic jiného než zasvěcování do zkušeností

---

²³⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 97.

²³⁵ PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam*, čl. 32.

²³⁶ Srov. Tamtéž, čl. 32.

²³⁷ Srov. Tamtéž, čl. 19, 55-56.

²³⁸ Srov. PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*, 61-62.

²³⁹ Srov. Tamtéž, čl. 59.

s požitkem a drážděním, které připravuje děti už v letech nevinnosti o duševní pohodu a otvírá cestu ke zkaženosti.²⁴⁰

Výchova k čistotě však nesměřuje pouze k povolání k manželství, ale může rovněž pomoci dětem objevit, pochopit a přijmout povolání k zasvěcenému životu, při respektování jejich schopností a sklonů.²⁴¹ Proto, jestliže si rodiče, nebo ostatní vychovatelé všimnou známek tohoto povolání, měli by mladého člověka vychovávat k panenství, či panictví, ušlechtilé formě sebeodevzdání, které je také součástí lidské pohlavnosti.²⁴² Nakonec je velmi důležité, aby každé tvrzení, že je třeba z mravních důvodů odmítnout jakékoliv jednání odporující důstojnosti člověka, bylo ospravedlněno nejen rozumovými důvody, ale také a především vírou.²⁴³

---

²⁴⁰ JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*, čl. 37.

²⁴¹ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam*, čl. 22.

²⁴² Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*, čl. 37.

²⁴³ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam*, čl. 69.

3 TÉMA DŮSTOJNOST ČLOVĚKA VE VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ

V praktické části této práce nejprve, na základě východisek druhé kapitoly, analyzujeme, nakolik se téma důstojnost člověka vyskytuje v současných osnovách k výuce náboženství. Dále uvedeme několik zásad pro prezentaci tohoto tématu žákům na druhém stupni základní školy. Ty budou vycházet částečně z teoretické části práce a částečně z obecných didaktických zásad. Nakonec navrhneme konkrétní zařazení tohoto tématu do výuky náboženství.

3.1 Rozbor současných osnov

„V souladu s novými principy kurikulární politiky, zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize) a zakotvenými v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), se do vzdělávací soustavy zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Kurikulární dokumenty jsou vytvářeny na dvou úrovních – státní a školní. Státní úroveň (...) představují Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy (RVP). Národní program vzdělávání vymezuje počáteční vzdělávání jako celek. RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy (...). Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (ŠVP), podle nichž se uskutečňuje vzdělávání v jednotlivých školách.“²⁴⁴

Co se týče výuky římskokatolického náboženství, to je na církevních základních a středních školách povinnou součástí ŠVP, na ostatních základních a středních školách může být vzdělávací obor Římskokatolické náboženství zařazen v ŠVP pouze jako nepovinný předmět, přičemž jej není možné realizovat v rámci volné disponibilní časové dotace. Výzkumný ústav pedagogický zařazuje tento vzdělávací obor na Metodický portál pro podporu RVP jako součást další vzdělávací nabídky, přičemž mu však nebyl přiznán statut doplňujícího vzdělávacího oboru.²⁴⁵ Pro výuku nepovinného předmětu náboženství na základních školách vydala Česká biskupská

²⁴⁴ ČBK. Školní vzdělávací program. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-3-26]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuca-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/>>.

²⁴⁵ Srov. ČBK. Výuka náboženství. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-3-26]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuca-nabozenstvi/>>.

konference v roce 2004 „Osnovy k výuce náboženské výchovy“²⁴⁶, které byly schváleny i Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Na základě těchto osnov následně vypracovala katechetická centra jednotlivých diecézí návrhy školních vzdělávacích programů pro výuku náboženství ve školách v daných diecézích, které jsou dostupné na webu Katechetické sekce České biskupské konference.²⁴⁷ Právě z těchto základních materiálů (Osnovy z roku 2004 a ŠVP jednotlivých diecézí) budeme vycházet v naší analýze.

3.1.1 Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy

Ve vzdělávacím obsahu pro 6. třídu s celoročním tématem „Společně objevujeme víru“ zaměřeným na Vyznání víry²⁴⁸ se téma Důstojnost člověka objevuje pouze okrajově, a to v těchto tématech:

- „**První kroky k druhým lidem**“ - obsahem tématu je rozvíjení citlivosti ve vnímání druhých lidí a rozvíjení přátelských vztahů k lidem, které souvisí s rozvíjením přátelství s Bohem.²⁴⁹
- „**Správně vidíme jen srdcem**“ - v tomto tématu si žáci mají uvědomit, že jedinečnost člověka nezávisí na jeho schopnostech, ale na lásce, s kterou k němu druzí přistupují.
- „**Dříve, než jsem tě stvořil, vybral jsem si tě**“ - obsahem tématu je vznik života z biologického pohledu, z pohledu mezilidských vztahů a život jako dar od Boha. Žáci si mají uvědomit zázračnost vlastního vzniku a narození, mají se učit pozitivnímu vnímání sama sebe v souladu s Božím přijetím.²⁵⁰
- „**Člověk prozářeny sluncem**“ - žáci si mají uvědomit své povolání ke svatosti.²⁵¹
- „**Kdo slyší můj nářek?**“ - obsahem tématu jsou otázky po smyslu utrpení v životě člověka. Žáci se seznámí s jednotlivými částmi pašijí podle Markova

---

²⁴⁶ MURŇOVÁ, E., MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy: (pro nepovinný předmět náboženství na základních školách)*. Praha: ČBK. 2004. 168 s.

²⁴⁷ Srov. HORÁK, Z. *Církev a české školství*. 1. vyd. Praha: Grada. 2011, s. 177-178.

²⁴⁸ Srov. MURŇOVÁ, E., MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy*, s. 94.

²⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 97.

²⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 99.

²⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 101.

evangelia. Mají si uvědomit souvislost mezi Ježíšovým utrpením a utrpením člověka.²⁵²

V učivu pro 7. třídu s celoročním tématem „Rosteme ve víře“, které je zaměřené na svátosti,²⁵³ se téma Důstojnost člověka objevuje v následujících tématech:

- „**Člověk – nejmilejší Boží tvor**“ - obsahem tohoto tématu je zpráva o stvoření světa z Gn 1,27-31 a otázka stejné důstojnosti muže a ženy. Děti si mají všimnout zvláštností a krásy role vyplývající z jejich pohlaví.
- „**Vážít si stvoření**“ - na základě biblické zprávy o stvoření si mají žáci uvědomit, že jsou součástí stvoření a mají za ně zodpovědnost.²⁵⁴
- „**Dívám se na sebe**“ - obsahem tématu je dvojí přikázání lásky. Žáci mají jednak pravdivě pohlížet na své schopnosti a být připraveni je nasadit pro dobro druhých, jednak si mají uvědomit, že hodnota člověka nespočívá v jeho výkonu, ale v tom, že ho Bůh bezpodmínečně miluje.
- „**Pohled na bližního, Charita znamená láska**“ - žáci se mají učit vnímat potřeby druhých.
- „**U základů bratrské lásky**“ - prohloubení pohledu na každého člověka jako na toho, v kterém je přítomný Kristus.²⁵⁵
- „**Vždyt' Ty víš ...**“ - obsahem tématu je křesťanský pohled na smysl utrpení. V Ježíši Kristu je Bůh spoluúčastný na utrpení světa.²⁵⁶
- „**Zaslíbená země**“ - obsahem tématu je budování Božího království a s tím související zasazení se o důstojný život člověka na zemi.²⁵⁷

Vzdělávací obsah pro 8. třídu s celoročním tématem „Utvářet život“, je zaměřený především na křesťanskou morálku.²⁵⁸ Téma Důstojnosti člověka se v něm oproti dvěma předchozím ročníkům vyskytuje konkrétněji, a to v následujících tématech:

---

²⁵² Srov. MURŇOVÁ, E., MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy*, s. 109.

²⁵³ Srov. Tamtéž, s. 114.

²⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 116-117.

²⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 120-121.

²⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 125.

²⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 129.

²⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 130.

- „*Nový pohled na svět*“ - obsahem tohoto tématu jsou podobenství o Božím království. Pohled na víru, jakožto schopnost rozpoznávat ve světě Boží království, má žákům pomoci vytvářet vědomí smysluplnosti vlastního života.
- „*Nový pohled na člověka*“ - obsahem tématu je podobenství o milosrdném Samaritánovi a výzva k zúčastněné pomoci druhému, a víra jakožto schopnost rozpoznávat v druhém bližního, který potřebuje pomoc.²⁵⁹
- „*Svědomy a odpovědnost*“, „*Můj vnitřní hlas*“ - žáci si mají uvědomit existenci vlastního svědomí a odpovědnost za svá rozhodnutí, svědomí jako dar a zvláštní projev Boží přítomnosti v nitru každého člověka, povinnost formovat svědomí.²⁶⁰
- „*Kristus ve mně*“ - obsahem tématu je výchova ke schopnosti zakoušet vnitřní pokoj a následné zasazování se o mír a sociální spravedlnost. Žáci si mají uvědomit osobní rozměr narození Božího syna – Ježíš se chce narodit v srdci každého člověka.
- „*Kristus v našem středu*“ - žáci mají získat nový pohled na vtělení Božího syna – Ježíšova přítomnost ve světě je jeho přítomností v bližních. Podstatou křesťanského jednání ve světě je rozvíjení Božího království.²⁶¹
- tematický celek „*Společný život s Bohem*“ - svoboda jako hodnota, skrze kterou se stáváme Božím obrazem. Jejím vnějším projevem je schopnost rozhodovat se pro dobro. Desatero jako souhrn základních podmínek pro život ve svobodě – témata „*Jsmo povoláni ke svobodě*“ (svoboda jako nezávislost, nezotročení ne nevázanost; respekt ke svobodě druhého) a „*Desatero – svoboda osvobozených*“ (výzva ke skutečně svobodnému jednání člověka).²⁶²
- „*Vzkříšení k novému životu*“ - vzkříšení ukazuje Boží lásku k člověku, která je silnější než hřích. Žáci si mají uvědomit, že také nás Bůh vzkřísí k novému životu.²⁶³

²⁵⁹ Srov. MURŇOVÁ, E., MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy*, s. 134-135.

²⁶⁰ Srov. Tamtéž, s. 135-137.

²⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 138.

²⁶² Srov. Tamtéž, s. 138-139.

²⁶³ Srov. Tamtéž, s. 143.

- **„Odpovědnost v rodině“** - obsahem tématu je čtvrté přikázání desatera. Žáci chápou čtvrté přikázání nejen jako požadavek poslušnosti vůči rodičům, ale také jako zodpovědnost dospělé generace za stárnoucí generaci, které náleží úcta.
- **„Cena života“** - obsahem tématu je páté přikázání. Žáci si mají uvědomit, že důstojný lidský život je první hodnotou, mají si uvědomit zodpovědnost člověka za rozvoj všech tří dimenzí lidského života – tělesné, duševní i duchovní.
- **„Touha po lásce“** - základem touhy člověka po lásce k člověku a k Bohu je touha překročit sám sebe.
- **„Zrození k lásce“** - obsahem tématu je šesté přikázání. Žáci se mají učit rozlišovat mezi láskou přátelskou, láskou mezi mužem a ženou, rodičovskou láskou a láskou k Bohu. Mají si uvědomit, že touhy po lásce se dá také zneužívat.
- **„Vlastnit a darovat“** - obsahem tématu je sedmé přikázání, sociální učení církve a výchova k prosociálnímu chování. Žáci si mají uvědomit, že toto přikázání vybízí ke svobodě vůči osobnímu majetku a vztahuje se také k právu všech lidí na užívání bohatství země.²⁶⁴

Celoročním tématem učiva pro 9. třídu je „Věřit a žít“²⁶⁵ a téma Důstojnost se v něm objevuje v rámci následujících témat:

- **„Někdy také můžeš potkat bolest“** - obsahem tématu jsou biblické výpovědi o lidském utrpení a postojích k utrpení druhého člověka, křesťanský smysl utrpení. Žák se má zamyslet nad smyslem utrpení v konfrontaci s křesťanskou nadějí, má být schopen vyjádřit osobní postoj k utrpení druhých a být připraven těšit a pomáhat.
- **„Otázky staré jako lidstvo samo“** - žák si má položit základní existenciální otázky po původu člověka, smyslu života apod.²⁶⁶
- **„Ježíš – Učitel“** - obsahem tématu jsou Ježíšovy zásady pro život v Božím království – zlaté pravidlo, přikázání lásky, přikázání vzájemné služby, nové přikázání. Žák si má uvědomit, že tímto způsobem je možné žít i dnes.

²⁶⁴ Srov. MURŇOVÁ, E., MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy*, s. 144-146.

²⁶⁵ Srov. Tamtéž, s. 148.

²⁶⁶ Srov. Tamtéž, s. 151-152.

- tematický celek „*Stvoření, dar a úkol*“ - tématem je stvoření jako Boží dar. Žák si má uvědomit, že člověk je dílem nesmírné Boží lásky a je spoluodpovědný za utváření světa, čímž se podílí na stvořitelském Božím díle.
- „*Jako muž a žena*“ - obsahem je Boží obraz člověka jako společenství muže a ženy, hledání a uskutečnění sociální role muže a ženy. Žák si má potvrdit vlastní sebepřijetí. Pohled na manželství jako na znamení lásky a Boží přítomnosti.
- „*Bůh je Lásky*“ - obsahem tématu jsou biblická svědectví o Boží lásce k člověku a o příkazu vzájemné lásky. Žák si má uvědomit, že Bůh miluje všechny lidi, má se seznámit s příklady prokazování lásky k bližnímu.
- „*Jsem obrazem Boží lásky – chci plnit Boží vůli*“ - obsahem tématu je Boží obraz v každém člověku a specifické úkoly a poslání každého člověka. Žák si má uvědomit, jaké dary od Boha dostal a jak je správně využívat.²⁶⁷
- „*Rodina*“ - žák má chápat rodinu jako Bohem chtěné společenství osob, které má být zaměřené k blahu všech a k přijetí a výchově dětí.
- „*Mezilidské vztahy*“ - obsahem tématu jsou mezilidské vztahy a jejich kvalita, nezištná láska k bližním po vzoru Ježíšovy lásky k nám. Žák se má učit milovat druhé nezištnou láskou, která je naplněním Ježíšova přikázání lásky.
- „*Známost a manželství*“ - žák si má uvědomit volný prostor pro hledání vlastní cesty ke svatosti. Má poznat jednotu ducha, duše a těla jako zásadní úkol, a učit se citlivému vztahu k sobě a k druhým, má se naučit přijímat své tělo a být plně mužem, či ženou.²⁶⁸

3.1.2 *Učební osnovy vypracované KPC Biskupství královéhradeckého a CPK Biskupství ostravsko-opavského*

Co se týče podkladů pro ŠVP k předmětu náboženství, které pro jednotlivé ročníky vypracovalo Katechetické a pedagogické centrum Biskupství královéhradeckého,²⁶⁹ ty jsou, co do témat a vzdělávacího obsahu jednotlivých ročníků, téměř identické s „Osnovami k výuce náboženské výchovy“, které jsme analyzovali v předchozí

²⁶⁷ Srov. MURŇOVÁ, E., MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy*, s. 155-159.

²⁶⁸ Srov. Tamtéž, s. 161-164.

²⁶⁹ Srov. ČBK. KPC Hradec Králové. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-1]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/kpc-hradec-kralove/>>.

podkapitole. Téma Důstojnost člověka se zde tedy vyskytuje ve stejných tématech a souvislostech jako v předešlé analýze. Stejně je tomu s podklady vypracovanými Centrem pro katechezi Biskupství ostravsko-opavského,²⁷⁰ které rovněž jen s drobnými změnami převzaly vzdělávací obsah z „Osnov k výuce náboženské výchovy“.

3.1.3 Učební osnovy vypracované CPK Arcibiskupství olomouckého

Centrum pro katechezi Arcibiskupství olomouckého se při vytváření podkladů pro ŠVP²⁷¹ rovněž inspirovalo „Osnovami k výuce náboženské výchovy“ avšak ty doplnilo ještě o další témata.

V učivu pro 6. ročník s tematikou Důstojnosti člověka souvisí (oproti předchozí analýze) také tato témata:

- „**Přijetí symbolů víry**“ – obsahem tématu jsou symboly víry, které jsou vyznáním osobního přátelství mezi člověkem a jeho Tvůrcem, a víra jako vyjádření důvěry a přijetí všeho, co pro nás Bůh vykonal.
- „**Víra jako dialog s Bohem a lidmi**“ – obsahem tématu je mimo jiné rozvíjení vlastní osobnosti v duchu křesťanských hodnot.²⁷²

V učivu pro 7. ročník se téma Důstojnost člověka objevuje trochu konkrétněji, a to v tématu:

- „**Tajemství života**“ – obsahem tématu je zpráva o stvoření; projev Boží lásky a dobroty skrze lidskou svobodu; rovnost a důstojnost muže a ženy vyplývající ze stvoření člověka k Božímu obrazu; formy přátelství a lásky ve vztahu mezi mužem a ženou; symboly a znamení, skrze která vnímáme neviditelná znamení Boží přítomnosti a přátelství vůči člověku.²⁷³

---

²⁷⁰ Srov. ČBK. CPK Ostrava. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/cpk-ostrava/>>.

²⁷¹ Srov. ČBK. CPK Olomouc. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/cpk-olomouc/>>.

²⁷² Srov. CPK Olomouc. *Ročníkové výstupy pro VI. Ročník: Společně objevujeme víru*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008269.pdf>>.

²⁷³ Srov. CPK Olomouc. *Ročníkové výstupy pro VII. Ročník: Rosteme ve víře*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008270.pdf>>.

Ve vzdělávacím obsahu pro 8. ročník se téma Důstojnosti člověka objevuje nejzřetelněji a nejobsáhleji, a to v následujících tématech:

- **„Sebezpoznání a rozhodnutí pro život“** – žák má skrze toto téma získat realističtější pohled na sebe, má objevit své vlastnosti a schopnosti a rozvíjet dialog se sebou a s bližními. Na lidi okolo sebe má pohlížet jako na své bližní a po Ježíšově vzoru se zasazovat o jejich dobro. Má si uvědomit existenci vlastního svědomí, odpovědnost za své skutky a důležitost výchovy a formace svědomí skrze vlastní životní zásady.
- **„Základní křesťanská orientace při utváření osobního života“** – obsahem tématu je mimo jiné povolání ke svobodě a lásce (rozlišení různého pojetí svobody a lásky, biblický pohled na svobodu a lásku v SZ i NZ), Desatero a starověké zákoníky, Listina základních práv a svobod. Žák si má uvědomit, že podstatou víry je svoboda, která se projevuje skrze důvěru v hodnoty a jistotu z nich plynoucí (víra v jednoho Boha – 1. až 3. přikázání).
- **„Každé zlo se skrze lásku dá proměnit v dobro“** – obsahem tématu je ohraničenost a vina jako realita lidského života a Boží odpuštění (nový rozměr odpuštění viny, který vyplývá z bezpodmínečné lásky Boha k člověku), Boží láska k člověku, která je silnější než zlo (Kristovo zmrtvýchvstání).
- **„Utvářet důvěryhodné vztahy vyplývající z principů křesťanské etiky a vztahu ke Kristu“** – obsahem tématu je společenství (jeho psychický i sociální rozměr) a nalézání smyslu vlastního lidství; zodpovědné soužití mezi lidmi podle Desatera, které dává základní orientaci; křesťanský pohled na rodinu; hodnoty života (potraty a eutanazie); láska (mezi přáteli, sourozenecká a rodičovská, vztah mezi mužem a ženou, ve vztahu k Bohu); vztah k osobnímu vlastnictví, výchova k prosociálnímu jednání a uvědomění si závažnosti vyřčeného slova (4. až 10. přikázání).²⁷⁴

Ve vzdělávacím obsahu pro 9. ročník se téma Důstojnost člověka vyskytuje v rámci těchto témat:

---

²⁷⁴ Srov. CPK Olomouc. *Ročníkové výstupy pro VIII. Ročník: Utvářet život*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008271.pdf>>.

- „*Lidé hledají Boha*“ – žáci se mají učit být otevření pro druhé, darovat sebe sama a naslouchat druhým. Mají se seznámit s existenciálními otázkami a odpověďmi na ně.
- „*Advent a Vánoce – nové narození Ježíše jako člověka Boha*“ – Bůh (Ježíš) se z lásky k lidem stal člověkem.
- „*Žít otevřeně s Ježíšem*“ – obsahem tématu je mimo jiné biblická zpráva o stvoření (Bůh svěří svět člověku, aby se člověk podílel na Božím stvořitelském díle).
- „*Věřit v Ježíše, žít s Ježíšem; pojd' a následuj mě*“ – obsahem tématu mimo jiné je společenství (rodina jako základní společenství církve, mezilidské vztahy vrstevníku ve skupině a křesťanství, společenství církve – manželství, zasvěcený život).²⁷⁵

3.1.4 *Vzdělávací obsah formulovaný DKS Biskupství českobudějovického*

Co se týče vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu náboženství, odkazuje Diecézní katechetické středisko Biskupství českobudějovického na „Osnovy k výuce náboženské výchovy“ vydané Českou biskupskou konferencí (jejichž analýzu jsme již provedli výše), nebo na případné další osnovy schválené diecézním biskupem.²⁷⁶ Samostatně vypracovalo katechetické středisko pouze charakteristiku předmětu náboženství, jejíž součástí jsou také klíčové kompetence, které náboženská výchova rozvíjí, a průřezová témata. Tato charakteristika je rovněž dostupná na webu Katechetické sekce ČBK²⁷⁷ a tématu Důstojnost člověka se dotýká v rámci těchto průřezových témat:

- „*Osobnostní a sociální výchova*“ – náboženská výchova má žákovi pomáhat v hledání smyslu života, má mu pomoci uvědomovat si sebe sama jako jedinečnou a neopakovatelnou bytost. Vychovává k dodržování mravních a etických norem, a pomáhá žákovi utvářet jeho osobní identitu.

²⁷⁵ Srov. CPK Olomouc. *Ročníkové výstupy pro IX. Ročník: Věřit a žít*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008272.pdf>>.

²⁷⁶ DKS České Budějovice. *Charakteristika nepovinného předmětu náboženství (římskokatolického) pro začlenění do školního vzdělávacího programu základních škol*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008279.pdf>>, s. 1.

²⁷⁷ Srov. ČBK. DKS České Budějovice. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/dks-ceske-budejovice/>>.

- „*Výchova demokratického občana*“ – náboženská výchova přispívá k tomu, aby žák dokázal zachovat a rozvíjet svoji lidskou důstojnost, respektoval druhé a rovněž zájmy celku, aby si uvědomoval svá práva a povinnosti, svoji svobodu a také odpovědnost za své jednání. Vede žáka k uvědomění si hodnoty každého lidského života a k uplatňování solidarity a lásky k bližnímu.
- „*Environmentální výchova*“ – náboženská výchova pomáhá žákovi, aby si uvědomil mravní a etické hranice vědeckého výzkumu, a aby si utvořil pravdivé a ucelené představy o hodnotě lidského bytí.²⁷⁸

3.1.5 *Vzdělávací obsah formulovaný ADKS Praha*

Katechetické středisko Arcidiecéze pražské nevypracovalo učební osnovy speciálně pro každý ročník, ale formulovalo vzdělávací obsah vyučovacího předmětu náboženství v očekávaných výstupech a učivu zvlášť pro první a zvlášť pro druhý stupeň ZŠ.²⁷⁹ V učivu pro druhý stupeň zahrnují téma Důstojnost člověka následující okruhy:

- „*Otevřenost pro základní životní zkušenosti*“ – témata: zkušenost vlastní identity, důstojnost muže a ženy, lidská sexualita, hodnota lidského života, lidská osobnost jako jednota těla, duše a ducha.
- „*Porozumění náboženské formě řeči bible*“ – témata: příběh stvoření světa (výzva k úctě ke světu a spoluzodpovědnosti za něj), biblické pojetí člověka a jeho života.
- „*Porozumění principům křesťanské mravnosti*“ – témata: Zlaté pravidlo (srov. Tob 4,15; Lk 6,31; Mt 7,12), přikázání lásky k Bohu a bližnímu, vnitřní svoboda (výzvy k čestnosti, pravdivosti a nenásilí, k lásce k nepřátelům, k svobodnému postoji vůči majetku), práce a povolání ve službě člověku, hodnota každého lidského života (mravní stanovisko k potratu, eutanazii, genovému inženýrství apod.), bezpodmínečná láska Boha k člověku a v mezilidských vztazích.²⁸⁰

²⁷⁸ DKS České Budějovice. *Charakteristika nepovinného předmětu náboženství (římskokatolického) pro začlenění do školního vzdělávacího programu základních škol*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008279.pdf>>, s. 2-4.

²⁷⁹ Srov. ČBK. ADKS Praha. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/adks-praha/>>.

²⁸⁰ Srov. ADKS Praha. *Římskokatolické náboženství – vzdělávací obsah vzdělávacího oboru*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008284.pdf>>.

3.1.6 *Shrnutí*

Ve všech výše analyzovaných osnovách pro výuku náboženství se témata, která se v různé míře dotýkají důstojnosti člověka, objevují v nejrůznějších souvislostech. V 6. a 7. třídě je kladen důraz jednak na pravdivé poznání a přijetí sebe sama (uvědomění si svých schopností, svojí hodnoty, svého povolání, ale především uvědomění si Boží lásky ke každému člověku, přátelství mezi Bohem a člověkem), jednak na mezilidské vztahy (rozvoj ohleduplnosti, lásky, vnímavosti k potřebám druhých – zvláště trpících, apod.). Žák si má uvědomit zázračnost vzniku svého života, který je darem od Boha. Má si být vědom toho, že jeho hodnota nespočívá v jeho schopnostech a výkonu, ale v bezpodmínečné Boží lásce k němu. Má se učit vycházet ze sebe k druhým. Ve vzdělávacím obsahu pro 7. třídu je pak dále rozvíjena biblická zpráva o stvoření člověka jakožto nejmilejšího Božího tvora, který je stvořen k Božímu obrazu (tajemství života, stejná důstojnost muže a ženy, formy přátelství a lásky mezi nimi, zodpovědnost za stvoření, lidská svoboda, zasazení se o důstojný život).

V učivu pro 8. třídu se téma Důstojnost člověka objevuje především v tématech zaměřených na křesťanskou etiku (svědomí a odpovědnost za vlastní jednání, formace svědomí; svoboda jako schopnost volit dobro; vina a obrácení, vzkříšení; desatero – podmínky života ve svobodě; čtvrté přikázání – rodina; páté přikázání – cena života, mravní hodnocení potratu, eutanazie, genového inženýrství; šesté a deváté přikázání – povolání k lásce a lidská sexualita; sedmé a desáté přikázání – soukromé vlastnictví a svoboda vůči majetku, prosociální chování; osmé přikázání – závažnost vyřčeného slova).

Vzdělávací obsah pro 9. třídu se znovu vrací k mezilidským vztahům (přikázání lásky, nezištná služba druhým po vzoru Ježíše), dále žákům dává odpovědi na existenciální otázky po původu a vzniku života, představuje jim křesťanský smysl utrpení a pomáhá zaujmout postoj k utrpení druhého (těšit a pomáhat, křesťanská naděje). Znovu otvírá tematiku stvoření, tentokrát je představuje jako dar a úkol (člověk, který je dílem Boží lásky, je spoluodpovědný za svět, podílí se na Boží vládě), člověk je stvořený k Božímu obrazu jako muž a žena (sociální role muže a ženy, přijetí vlastního těla a pohlavnosti, známost a manželství). Žák si má uvědomit dary a úkoly plynoucí ze stvoření člověka k Božímu obrazu. Boží láska k člověku – Kristus se

z lásky k nám stal člověkem. Posledním tématem je společenství (rodina – Bohem chtěné společenství, společenství církve – manželství a zasvěcený život).

V žádné z analyzovaných osnov však není téma Důstojnost pojednáno uceleně. Jednotlivá témata týkající se důstojnosti člověka (a důsledků z ní plynoucích) se většinou objevují v souvislosti s jinými tématy. Přesto, že se v osnovách vyskytuje nějaké antropologické vysvětlení lidské důstojnosti (viz témata týkající se biblické zprávy o stvoření), není už dáno přímo do souvislosti s jejími důsledky.

3.2 Zásady pro prezentaci tématu žákům na 2. stupni ZŠ

Před tím, než navrheme samotné zařazení tématu Důstojnost člověka do vyučování náboženství, je třeba stanovit určité zásady pro jeho prezentaci. Ty by mimo jiné měly vycházet ze specifických věkových zvláštností žáků (viz kapitola 1.3.1 Charakteristika dítěte staršího školního věku). Zásady jsou při jakékoliv výchovné (a rovněž vzdělávací) činnosti podstatnými opěrnými body. Zároveň však je třeba neustále brát zřetel na jedinečnost každého z dětí.²⁸¹

Na základě teoretické části práce (především kapitol 1.3.1 a 2.4) a obecných didaktických zásad, jsme pro prezentaci tématu Důstojnost člověka žákům druhého stupně základní školy stanovily tyto zásady:

- **zásada komplexního rozvoje žákovy osobnosti** – při výuce je třeba rozvíjet všechny oblasti osobnosti žáka, nejen kognitivní, ale též afektivní a psychomotorickou.²⁸² Nestačí tedy žákům předložit holé poznatky o důstojnosti člověka. Zvláště v období dospívání, kdy žák často v důsledku psychických a tělesných proměn prochází zmatkem, co se týče jeho osobní důstojnosti (srov. kap. 2.4), je třeba mu pomoci k pravdivému pohledu na sebe, k hlubšímu sebepoznání, sebezřetnosti (včetně přijetí vlastního těla) a sebeúctě. Následně také pomoci mu utvářet zdravé mezilidské vztahy a vést jej k úctě k vrstevníkům, kteří jsou pro pubescenta velice důležití (srov. kap. 1.3.1).

---

²⁸¹ Srov. PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*, s. 51.

²⁸² Srov. KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 269.

- ***zásada individuálního přístupu*** – kromě charakteristik společných pro žáky staršího školního věku je třeba při výuce přihlížet také k jejich individuálním zvláštnostem. Učitel by se proto měl snažit žáky co nejlépe poznat²⁸³ a také jim pomoci objevit jejich jedinečnost, jejich osobní povolání (srov. kap. 1.3.1).
- ***zásada vědeckosti*** – učitel má vhodnými metodami předávat učivo tak, aby rozvíjel myšlení žáků a vedl je k porozumění, bez kterého by žáci nebyli schopní si vědomosti trvale zapamatovat, natož je aplikovat.²⁸⁴ Proto, když mluvíme o důstojnosti člověka, je třeba objasnit její antropologické důvody, aby žáci mohli svým rozumem pochopit smysl existence člověka a jeho důstojnost. Je třeba uvádět promyšlené a srozumitelné argumenty pro důležitost úcty k životu (srov. kap. 2.4). Především pro pubescenta, který je schopen hypotetického uvažování, dokáže zobecnit principy fungování světa a přijmout řád (o jehož obsahu a významu však uvažuje), který morální principy a názory autority nepřijímá automaticky, ale pouze tehdy je-li o nich sám přesvědčen, je důležité každé tvrzení ospravedlnit rozumovými důvody (srov. kap. 1.3.1).
- ***zásada spojení teorie s praxí*** – každý žák přichází do školy s nějakými praktickými zkušenostmi a představami. Učitel pak má výukou upevňovat a rozvíjet správné představy a nesprávné opravovat. Je také třeba, aby nezůstal jen u teoretických poznatků, ale směřoval je ke konkrétní aplikaci.²⁸⁵ Je tedy nutné, aby objasnění důvodů důstojnosti člověka bylo následně uvedeno do přímé souvislosti s jejími praktickými důsledky a požadavky pro život každého člověka.
- ***zásada soustavnosti a přiměřenosti*** – pubescentovi, který je již schopen uvažovat systematicky a dokáže kombinovat a integrovat různé myšlenky, je třeba téma podat systematicky a uceleně (srov. kap. 1.3.1). Poznátky, které jsou žákům předloženy v určitém logickém uspořádání a jež tvoří určitou

---

²⁸³ Srov. KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*, s. 270.

²⁸⁴ Srov. Tamtéž.

²⁸⁵ Srov. Tamtéž.

posloupnost, kde jeden poznatek logicky vyplývá z druhého, si žáci lépe osvojí a použijí v praxi, než učivo podané izolovaně, vytržené ze souvislosti.²⁸⁶

- ***zásada souladu mezi slovy a jednáním*** – pro dospívajícího člověka je velice důležitá konfrontace s jinými lidmi, je proto třeba stavět mu před oči pozitivní vzory a především sám mu být pozitivním příkladem. Pubescentovi pomáhá naplnit potřebu jistoty a je hodnověrný ten učitel, který je stabilní a zásadový, a jehož jednání není v rozporu s jeho slovy (srov. kap. 1.3.1).
- ***zásada nesoudit hříšníka*** – pro pubescenty je typická určitá kritičnost, ukvapenost v odsuzování a radikalita. Přijme-li pubescent nějaký systém pravidel, vyžaduje jejich striktní dodržování (srov. kap. 1.3.1). Je tedy nutné jednak v žácích pěstovat schopnost rozpoznávat dobré od špatného a jednak učit posuzovat činy, avšak nikdy neodsuzovat ty, jež je konají (srov. kap. 2.4). Je třeba žáky vést k tomu, aby si vedle důstojnosti každého člověka (i hříšníka) uvědomovali lidskou slabost – je třeba nenávidět hřích, ale milovat hříšníka.

3.3 Návrh zařazení tématu do vyučování

Na základě poznatků teoretické části práce, analyzovaných osnov a výše jmenovaných zásad předkládáme návrh zařazení tématu Důstojnost člověka do vyučování náboženství (ať už jako povinného předmětu na církevní škole, či nepovinného předmětu na škole státní). Záměrem je pojednat o důstojnosti člověka uceleně a systematicky. V souladu se specifickými požadavky žáků staršího školního věku (srov. kap. 3.2) bude téma uvedeno antropologickými východisky, která vysvětlují, v čem spočívá důstojnost člověka a hodnota jeho života, a tím také ospravedlňují morální důsledky z lidské důstojnosti plynoucí. Tyto morální důsledky jsou pak obsahem následujících témat. V návrhu zařazení tématu do vyučování jsou použita některá témata z výše analyzovaných osnov (která již nebudou dále citována) a ta jsou rozšířena a doplněna dalšími tématy. Jednotlivá témata jsou navržena pro 7. až 9. ročník základní školy, přičemž hlavní těžiště je umístěno v 8. ročníku, který byl i v analyzovaných osnovách zaměřen na křesťanskou morálku.

---

²⁸⁶ Srov. KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*, s. 271.

Dříve, než se žáci budou učit úctě k jedinečnosti a důstojnosti druhých lidí, je třeba, aby si uvědomili Boží lásku ke každému člověku, z té je třeba vycházet. Dospívající, který je často egocentrický (srov. kap. 1.3.1), musí nejprve přijmout sám sebe, uvědomit si svoji hodnotu a Boží lásku k sobě, aby následně mohl vyjít ze sebe k druhým. Za tímto účelem navrhuji zařazení následujících třech témat do 7. třídy, přičemž vycházím z předpokladu, že žák navštěvoval výuku náboženství již v předchozích ročnících a v rámci ní (pravděpodobně v 6. ročníku) se již seznámil s dějinami spásy, základními biblickými příběhy a postavami. Tato navržená témata by bylo vhodné realizovat spíše ze začátku školního roku, aby všechna ostatní témata byla nahlížena v pohledu Boží lásky k člověku:

7. třída	
Téma a vzdělávací obsah	Očekávané výstupy
<p><u>Bůh je Láska</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Biblická svědectví o Boží lásce k člověku (Gn 1,26-27; Žl 8,5-6; Žl 145; Iz 43,1.4-5; Iz 45,3; Iz 49,15-16; Jn 3,16; 1 Jn 4,9-10.16) - „Jsi drahý a vzácný v mých očích, protože jsem si tě zamiloval.“ (srov. Iz 43,4) 	<ul style="list-style-type: none"> - žák uvádí příklady projevů Boží lásky k člověku, dokáže pojmenovat konkrétní projevy Boží lásky ve svém životě - na základě biblických svědectví o Boží lásce si žák uvědomuje Boží lásku k sobě a každému člověku - žák si osvojuje práci s Písmem svatým
<p><u>Pohled na sebe</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zázračnost vlastního vzniku – Žl 139 (jsem tu, protože mě Bůh chtěl, znal mě jménem, dříve než jsem se narodil) - Život jako dar od Boha (člověk přijal život jako drahocenný dar a úkol od Boha, který jej stvořil z lásky – jsme plodem a znamením Boží lásky) - Pozitivní vnímání sebe v souladu s Božím přijetím (pravdivé vnímání svých vlastností a schopností) 	<ul style="list-style-type: none"> - žák si uvědomuje sebe jako jedinečnou, neopakovatelnou bytost, která je stvořena Bohem z lásky - učí se pravdivě hodnotit své vlastnosti, je si vědom svých schopností - vnímá, že hodnota každého člověka nezávisí na jeho výkonu, schopnostech, ale vychází z bezpodmínečné lásky Boha k nám
<p><u>Kroky k druhým lidem</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Rozvíjení citlivosti ve vnímání druhých lidí a jejich potřeb (1 Jn 3,17), rozvíjení přátelských vztahů k druhým lidem 	<ul style="list-style-type: none"> - od pozitivního vnímání sebe dochází žák k pozitivnímu vnímání druhých lidí a uvědomuje si, že nejen jeho, ale také

<ul style="list-style-type: none"> - Příklad vzájemné lásky (Jn 15,12; Řím 12,10) - „Snášejte se navzájem a odpouštějte si.“ (Kol 3,13) 	<p>ostatní Bůh miluje a chce jejich dobro</p> <ul style="list-style-type: none"> - žák uvádí příklady prokazování lásky k bližnímu - vnímá potřeby druhých a nutnost trpělivosti, ohleduplnosti a odpuštění v mezilidských vztazích
---	---

Do 8. třídy navrhuji zařadit vlastní téma Důstojnost člověka s jeho základními morálními aplikacemi:

8. třída	
Téma a vzdělávací obsah	Očekávané výstupy
<p><u>Člověk – nejmilejší Boží tvor</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Biblická zpráva o stvoření - Důstojnost člověka: oproti ostatním tvorům má člověk nesmrtelnou duši; je jediným tvorem, kterého Bůh chtěl pro něho samotného; člověk je cílem a vrcholem stvoření (stvoření v šesti dnech poukazuje na hierarchii stvoření); Bůh stvořil člověka z lásky a všechno stvořil pro člověka; stvořil ho ke svému obrazu; člověk je povolán k životu s Bohem, k věčnosti - Stvoření jako projev Boží lásky a dobroty, rovnost všech v důstojnosti a z toho vyplývající povinnost úcty k druhému 	<ul style="list-style-type: none"> - na základě textu Gn 1-2 žák dokáže popsat, z čeho vychází a v čem spočívá lidská důstojnost (nesmrtelná duše, člověk vrchol a cíl stvoření, povolání k životu s Bohem, k věčnosti, stvoření člověka z lásky a pro lásku, k Božímu obrazu apod.) - žák přijímá svoji důstojnost a je připraven respektovat důstojnost druhých lidí - žák aktivně pracuje s Písmem svatým
<p><u>Člověk stvořený k obrazu Božímu</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Boží obraz v člověku: zaměření člověka k Bohu, schopnost milovat, rozum, svoboda, svědomí, stvořen jako muž a žena, vztahovost, plodnost, ... - Specifické úkoly a poslání člověka stvořeného k Božímu obrazu: vláda nad stvořením po vzoru Božího panování, díky rozumu má podíl na Boží tvůrčí činnosti, má se svobodně rozhodovat pro 	<ul style="list-style-type: none"> - žák na základě textu Gn 1-2 vysvětlí, čím se projevuje Boží obraz v člověku a chápe, jaké důsledky mají tyto projevy (vztahovost, rozum, tvořivost, svoboda, povolání k věčnosti, k lásce, ...) pro náš život

<p>lásku k Bohu, po vzoru Božího otcovství má naplnit zemi, ...</p>	
<p><u>Stvoření dar a úkol</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bůh svěřuje svět člověku, aby se podílel na Božím díle (člověk je spoluodpovědný za utváření a rozvíjení stvořeného světa) - Člověk byl obdařen rozumem a dalšími schopnostmi k rozvíjení stvoření (práce je posláním člověka) 	<ul style="list-style-type: none"> - žák si uvědomuje, že je obdařen určitými schopnostmi (hřívnami), kterými může (má) přispívat k dobru společnosti - dokáže pojmenovat některé své konkrétní dary a navrhuje jejich využití, všímá si, čím jsou obdarováni jeho spolužáci, kamarádi, ...
<p><u>Člověk je jednota duše a těla</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Jsme Božím obrazem se svým tělem i duší: tělo má účast na důstojnosti člověka, protože bylo stvořeno Bohem a posledního dne má být vzkříšeno - Význam Ježíšova vtělení pro důstojnost člověka: svým vtělením Ježíš propůjčil lidské přirozenosti s ničím nesrovnatelnou důstojnost <p>(vhodné zařadit v době adventní)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - žák chápe, že také tělesnost je součástí lidské důstojnosti, uvědomuje si důstojnost vlastního těla a povinnost úcty k němu - chápe Kristovo vtělení jako zvláštní zpečetění této důstojnosti - zaujímá uctivý postoj k tělesnosti druhých lidí
<p><u>Člověk stvořen jako muž a žena</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Boží obraz člověka jako muže a ženy (Boží obraz se již od počátku projevuje v odlišnosti pohlaví) - Hledání a uskutečňování sociální role muže a ženy (jeden druhého potřebují, mají se doplňovat a navzájem si pomáhat, Gn 2,18) - Muž i žena mají stejnou důstojnost a oba svým mužským a ženským bytím odrážejí moudrost a důstojnost svého Stvořitele 	<ul style="list-style-type: none"> - žák si všímá zvláštností a krásy rolí vyplývajících z jeho pohlaví, uvědomuje si, že muž i žena jsou obdařeni inteligencí, vůlí, svobodou, ..., ale každý tyto schopnosti uplatňuje svým zvláštním způsobem - vysvětlí, v čem spočívá hodnota rozdílnosti pohlaví (muž a žena se navzájem potřebují, mají si pomáhat a vzájemně se doplňovat, povolání ke vztahu s druhými, k lásce) - žák se učí přijímat svoji mužskou/ženskou identitu
<p><u>Člověk je bytost společenská</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Po vzoru společenství mezi osobami Boží Trojice je člověk stvořen ve vztahu k Bohu a druhým lidem, bez druhých se 	<ul style="list-style-type: none"> - žák vnímá nezbytnost vztahů ve svém životě, uvědomuje si neoddělitelnost lásky k Bohu od lásky k bližnímu

<p>nemůže plně realizovat (Gn 2,18)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Společenský charakter lidské existence a zároveň důstojnost a práva jednotlivé osoby (mezilidské vztahy a jejich kvalita) - Základní společenství: rodina, vztahy mezi vrstevníky, společenství církve 	<ul style="list-style-type: none"> - vnímá společenský charakter člověka a zároveň nepřestává respektovat jedinečnost a důstojnost každého jednotlivce - jmenuje základní společenství člověka
<p><u>Svědění a odpovědnost</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Svědomí: přirozený zákon vepsaný Bohem do srdce člověka, který nabádá k lásce a konání dobra a varování se zla (každý člověk je povinen řídit se tím, co dle svého svědomí poznává jako správné) - Odpovědnost za vykonané skutky a povolání ke svatosti (v poslušnosti vůči svědomí zvláštním způsobem spočívá lidská důstojnost) - Nutnost výchovy svědomí (svědomí, se vlivem nevědomosti, či otupělosti může mýlit, je třeba je vychovávat) – vychované svědomí utváří úsudky, které jsou ve shodě s dobrem, které chce Bůh 	<ul style="list-style-type: none"> - žák dokáže vlastními slovy objasnit pojem svědomí - žák si uvědomuje existenci a závaznost vlastního svědomí, odpovědnost za svá rozhodnutí a své povolání ke svatosti - přikládá důležitost výchově svědomí - učí se posuzovat mravní hodnotu konkrétních skutků a zároveň zachovat úctu k důstojnosti těch, kteří je konají
<p><u>Svoboda</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Svoboda: schopnost rozhodovat se pro dobro - Různá pojetí svobody (svoboda není svévole, nevázanost; svoboda jako nezávislost, nezotročení, svoboda od, svoboda pro,...), biblický pohled (1 Petr 2,16; Gal 5,13) - Povolání ke svobodě (Bůh dal člověku svobodu, aby se sám rozhodl jej milovat a aby byl schopen milovat druhé), respekt ke svobodě druhého 	<ul style="list-style-type: none"> - žák dokáže vlastními slovy vysvětlit křesťanské pojetí svobody, rozlišuje různé i nesprávné pohledy na svobodu (svoboda jako možnost dělat cokoli i zlo, ...) - je ochoten přijmout odpovědnost za vlastní jednání - uvědomuje si hodnotu svobody (nejsme loutkou v rukách Boha) a učí se respektovat svobodu druhých
<p><u>Hřích (zrazení důstojnosti) a jeho následky pro lidstvo</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hřích jako zneužití svobody (člověk stvořený ve stavu svatosti zneužil svobodu, odmítl svou závislost na 	<ul style="list-style-type: none"> - žák definuje pojem hřích (vědomé a dobrovolné rozhodnutí) a chápe jej jako zneužití svobody a deformaci Božího obrazu v nás

<p>Stvořiteli a zvolil falešnou samostatnost, tak jednal proti své důstojnosti)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Následky hříchu (hřích zasahuje každý projev Božího obrazu v člověku: deformuje vztahy, ztráta svatosti, do světa vstupuje utrpení a smrt, náchyllost ke hříchu, ...) - Dědičný hřích: stejně jako se měla plazením předávat svatost, tak se předává padlá přirozenost (Řím 5,12) – Boží obraz v člověku však není zcela zničen, člověk svoji důstojnost neztrácí 	<ul style="list-style-type: none"> - na základě textu Gn 3 o pádu člověka žák jmenuje a objasní důsledky hříchu pro lidstvo, vysvětlí pojem dědičný hřích - vnímá svoji náchyllost k hříchu (avšak v kontextu křesťanské naděje)
<p><u>Láska silnější než smrt</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Boží láska k člověku je silnější než zlo: Bůh člověka po pádu neopouští, ale přislubuje spásu (nový vztah mezi člověkem a Bohem - vztah hříšníka ke Spasiteli) - Boží odpuštění vyplývající z bezpodmínečné lásky Boha k člověku, nutnost obrácení - Výzva ke vzájemnému odpuštění (Lk 6,37; Ef 4,32; Kol 3,13) 	<ul style="list-style-type: none"> - žák vysvětlí vztah mezi dědičným hříchem, tajemstvím vykoupení a křtem - žák v odpuštění hříchů vnímá nezměrnou Boží lásku a je si vědom nutnosti obrácení k odpuštění hříchů - je ochoten učit se druhým odpouštět
<p><u>Desatero – svoboda osvobozených</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Znění Desatera (Ex 20, Dt 5, 1-22) - Desatero jako souhrn základních podmínek pro život ve svobodě, výzva ke skutečně svobodnému jednání (Jan 8, 32) - Desatero dává základní orientaci k zodpovědnému soužití mezi lidmi a správné úctě k lidské důstojnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - žák jmenuje jednotlivá přikázání Desatera - vnímá desatero Božích přikázání ne jako omezení, ale jako nabídku skutečně svobodného života - uvědomuje si souvislost mezi životem podle Desatera a úctou k důstojnosti člověka
<p><u>1.-3. přikázání</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Boží obraz v člověku spočívá v jeho zaměření k Bohu (chceme-li pochopit člověka a jeho důstojnost neobejdeme se bez jeho vztahu ke Stvořiteli) - Úcta k Božímu jménu a význam 	<ul style="list-style-type: none"> - žák objasní význam prvních přikázání desatera - chápe věrnost prvním třem přikázáním jako odpověď na Boží lásku k člověku - vnímá souvislost mezi věrností Bohu a

<p>správného oslovení druhých (jako projev úcty k jejich důstojnosti)</p> <p>- Bůh každého volá jménem (Iz 43,1)</p>	<p>jednáním v souladu s lidskou důstojností</p>
<p><u>Rodina (4. přikázání)</u></p> <p>- Rodiče jako obraz Boží autority (děti jsou darem od Boha a rodiče za ně mají před Bohem odpovědnost)</p> <p>- Rodina jako Bohem chtěné společenství osob, které má být zaměřeno k přijetí a výchově dětí (skrže své výchovné poslání a lásku přivádí člověka k uvědomění si své důstojnosti, tato láska se projevuje také péčí o staré lidi žijící v rodině)</p>	<p>- vyjádří vlastní názor na význam rodiny v životě člověka a vnímá význam rodiny ve svém životě</p> <p>- uvědomuje si a zná povinnosti dětí vůči rodičům a povinnosti rodičů k dětem</p> <p>- žák si uvědomuje zodpovědnost rodičů za děti před Bohem a chápe význam poslušnosti k rodičům</p>
<p><u>Cena života (5. přikázání)</u></p> <p>- Posvátnost lidského života od početí do přirozené smrti a povinnost jeho bezpodmínečné ochrany</p> <p>- Argumenty pro odmítání umělého potratu, eutanazie, sebevraždy, apod.</p> <p>- Mravní a etické hranice vědeckého výzkumu</p>	<p>- žák chápe lidský život jako posvátný dar od Boha</p> <p>- považuje život za nejvyšší hodnotu a nedotknutelné právo člověka</p> <p>- zaujímá mravní stanovisko k potratu, eutanazii, sebevraždě a vysvětlí důvody pro jejich odmítání</p>
<p><u>Zrození k lásce (6. a 9. přikázání)</u></p> <p>- Člověk stvořený k Božímu obrazu jako muž a žena je povolán k lásce (základem touhy člověka po lásce je touha překročit sám sebe)</p> <p>- Tajemství vzniku života, důstojnost manželské lásky (sexualita jako naprosté sebedarování a otevřenost pro přijetí potomstva – nerozlučnost těchto dvou významů), podstatné vlastnosti manželství</p> <p>- Důsledky oddělení obou významů manželského spojení a oddělení sexuality od lásky (neúcta k počatému životu, sterilizace, potrat, ...)</p> <p>- Výchova k čistotě: sebeovládání, zdrženlivost, skromnost v řeči, jednání a oblékání</p>	<p>- žák chápe význam manželské lásky a sebedarování, dokáže jmenovat a vysvětlit podstatné vlastnosti manželství</p> <p>- přijímá, že sexualita a počátek lidského života mají své pravé místo v manželství, chápe hlavní důvody pro odmítání antikoncepce a metod umělého oplodnění</p> <p>- chápe souvislost mezi požadavkem předmanželské čistoty a úctou k počatému životu (vulgární chápání sexuality je jednou z příčin pohrdání počatým životem, jedině opravdová láska dokáže chránit život)</p> <p>- chápe význam čistoty (skrže čistotu se člověk vyvíjí ve zralou osobu a díky ní je schopen respektovat pravý význam těla -</p>

	úcta k vlastnímu tělu a k důstojnosti druhých)
<p><u>Vlastnit a darovat (7. a 10. přikázání)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Právo na soukromé vlastnictví a všeobecné určení statků (každý člověk potřebuje k důstojnému životu a k naplnění základních potřeb materiální statky, Bůh však určil všechno stvořené k užívání všem lidem, stvořených statků se má dostat všem spravedlivou měrou, každý je tedy povinen ze svého majetku pomáhat druhým) - Výchova k rozumné svobodě vůči hmotným dobrům a jejich užívání (věci, které člověk právem vlastní musí být nejen k jeho prospěchu, ale také k prospěchu druhých) 	<ul style="list-style-type: none"> - žák vnímá důležitost osobního majetku pro důstojný život a zaujímá svobodný postoj vůči hmotným dobrům - váží si druhých lidí pro to, jací jsou, ne pro to, co mají, jak vypadají - je připraven užívat svých věcí v souladu se svojí důstojností a důstojností druhých
<p><u>Rovnost a rozdíly mezi lidmi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Rovnost všech co do důstojnosti a práv (všichni jsme Božím obrazem, všichni jsme vykoupeni Kristem, ...) - Jedinečnost každého člověka (specifické schopnosti, fyzické vlastnosti, ...) – tyto přirozené rozdíly zavazují každého člověka ke vzájemné pomoci, laskavosti, velkodušnosti - Nespravedlivé rozdíly – jsou v rozporu s důstojností člověka (přehnané společenské a hospodářské rozdíly, jakákoliv diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, nemoci, postižení, ...) - Rovnoprávnost mezi mužem a ženou (odpovídá jejich stejné důstojnosti, neznamená však falešnou rovnost, která popírá přirozené rozdíly dané Bohem) 	<ul style="list-style-type: none"> - žák vnímá svoji jedinečnost a jedinečnost druhých, zároveň přijímá rovnost všech v důstojnosti - vnímá důležitost přirozených rozdílů mezi lidmi pro lidské soužití (vzájemná pomoc), objasní správné pojetí rovnoprávnosti mezi mužem a ženou - vedle přirozených rozdílů dokáže jmenovat také rozdíly nespravedlivé a uvědomuje si nutnost snahy o jejich odstranění, či zmírnění
<p><u>Život v pravdě (8. přikázání)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Nevydáš křivé svědectví proti bližnímu (následky pomluv a zkreslování pravdy) - Výzva k čestnosti, pravdivosti a 	<ul style="list-style-type: none"> - žák si uvědomuje závažnost vyřčeného slova a svoji odpovědnost za ně, uvádí příklady následků vyřčeného slova

upřímnosti v mezilidských vztazích - Komunikace v pravdě a úctě k druhému	- uvědomuje si, že i slovy je třeba prokazovat úctu lidské důstojnosti, vnímá překrucování pravdy ve vztazích k druhým lidem jako závažný hřích a narušení důvěry
--	---

V návrhu témat pro 9. ročník vycházíme z faktu, že žáky čeká ukončení povinné školní docházky a rozhodování se o budoucím povolání. Proto jsou témata zaměřena na hledání vlastní identity, práci, povolání a službu druhým lidem:

9. třída	
Téma a vzdělávací obsah	Očekávané výstupy
<p><u>Lidská práce</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lidská práce je odrazem Boží činnosti: člověk skrze práci rozvíjí své schopnosti, vyjadřuje a rozvíjí svou důstojnost (právo na práci, na spravedlivou mzdu a důstojné podmínky při práci) - Práce a povolání ve službě člověku: práce je také povinností člověka, uložil mu ji Stvořitel (je nezbytná pro zachování a rozvoj lidství, je také závazkem vůči bližnímu a společnosti) - Měřítkem důstojnosti práce je osoba a její důstojnost (na práci nemůžeme pohlížet jako na pouhé zboží, nelze ji oddělovat od člověka, jejího nositele), hodnotu má práce tělesná i duševní, práce v zaměstnání i v domácnosti a výchově 	<ul style="list-style-type: none"> - žák vidí v práci možnost realizace svých schopností a darů, a rovněž službu člověku a společnosti - žák hledá své povolání a vnímá je jako účast na Božím plánu se světem - uznává hodnotu různých forem práce a vnímá její souvislost s důstojností člověka
<p><u>Povolání – známost a manželství, zasvěcený život</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Povolání jako cesta ke svatosti - Známost a manželství (význam čistoty pro pravdivé poznávání druhého a úctu k jeho důstojnosti) - Formy zasvěceného života, jeho hodnota 	<ul style="list-style-type: none"> - žák jmenuje různé formy povolání k jednotlivým životním stavům (manželství, kněžství, zasvěcený život) a chápe je jako různé uskutečňování povolání ke svatosti - oceňuje hodnotu čistoty a zdrženlivosti a vnímá krásu služby v zasvěceném životě - žák si uvědomuje volný prostor pro

	hledání vlastní cesty ke svatosti
<p><u>Rodina</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Rodina jako základní jednotka společnosti a církve - Pevnost rodiny jako podmínka kvality společenského života (společnost je povinna bránit důstojnost manželství a rodiny před každým pokusem k jejich deformaci, nemůže s tímto svazkem libovolně nakládat) 	<ul style="list-style-type: none"> - žák chápe rodinu jako nejdůležitější a základní stavební jednotku společnosti a církve - chápe založení rodiny jako jednu z forem povolání a účast na Boží lásce projevenou v ochotě přijmout a vychovat děti - dokáže vysvětlit souvislost mezi pevností rodiny a kvalitou společenského života
<p><u>Někdy můžeš potkat i bolest</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Křesťanský pohled na smysl utrpení (v Kristu je Bůh spoluúčastný na utrpení světa, křesťanská naděje) - Utrpení jako nástroj spásy - Biblické výpovědi o lidském utrpení a postojích k utrpení druhého člověka 	<ul style="list-style-type: none"> - žák vyjádří osobní postoj k utrpení druhých a je připraven těšit a pomáhat - chápe souvislost mezi utrpením člověka a Kristovým utrpením - chápe smysl utrpení v konfrontaci s křesťanskou nadějí
<p><u>Ježíš – Učitel (Ježíšovy zásady pro život)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zlaté pravidlo (Tob 4,15; Lk 6,31; Mt 7,12), přikázání lásky, přikázání vzájemné služby - Pohledu na každého člověka jako na toho, v kterém je přítomný Kristus (Mt 25,40) - Zásada milovat hříšníka a nenávidět hřích – po vzoru Ježíše (Lk 23,34) 	<ul style="list-style-type: none"> - žák interpretuje přikázání lásky a vzájemné služby a uvědomuje si, že i dnes je možné žít tímto způsobem - žák si všímá druhých lidí a jejich potřeb (zaujímá k nim aktivní postoj) - žák dokáže rozlišovat mezi hříšným skutkem a člověkem, který jej vykonal - přikládá význam vzájemné shovívavosti a odpuštění v mezilidských vztazích

Při konkrétní aplikaci navržených témat je samozřejmě možné podle potřeb, zkušeností a dispozic žáků některá témata rozvolnit do více hodin, případně probrat dříve, nebo naopak později, avšak vždy tak, aby byla zachována logická posloupnost učiva a jeho systematickosti a ucelenosti.

ZÁVĚR

Lidský život, nejvyšší hodnota a základní právo každého člověka, si zaslouží, aby byl s co největším úsilím chráněn a rozvíjen. Proto je třeba, aby mladí lidé, naděje a budoucnost společnosti, byli vedeni ke skutečné úctě k lidské důstojnosti, která je na mnoha místech urážena. Tomu může a má vedle výchovy v rodině napomoci právě výuka náboženství. Cílem diplomové práce proto bylo nejprve pojednat o důstojnosti člověka v pohledu teologické antropologie, morální teologie a sociální nauky církve (takové pojednání podává druhá kapitola práce) a na tomto základě následně navrhnout zařazení tematického celku Důstojnost člověka do výuky náboženství na druhém stupni základní školy.

Analýza současných osnov pro výuku náboženství, která návrhu předchází, ukázala, že téma Důstojnost člověka není žákům představeno uceleně. Téma se sice nějakým způsobem v osnovách objevuje, není však zmíněno výslovně, ale vždy v souvislosti s jiným tématem. Dále také chybí jasné antropologické objasnění lidské důstojnosti a tudíž i jeho uvedení do přímé souvislosti s důsledky této důstojnosti pro život. Samotný návrh, předložený v praktické části práce, se tedy snaží jednotlivá témata související s důstojností člověka doplnit a uspořádat do systematického celku a především propojit antropologické objasnění důstojnosti s jejími požadavky pro jednání člověka, tak jak to vyžadují specifické věkové potřeby žáků druhého stupně.

Návrh je představen formou části osnov, obsahuje názvy jednotlivých navrhovaných témat, jejich vzdělávací obsah a očekávané výstupy. Při konkrétní realizaci navržených témat ve výuce je pak třeba zohlednit zásady pro prezentaci tohoto tématu žákům druhého stupně, které jsou formulovány rovněž v třetí kapitole práce.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Text Bible:

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost. 1994. 283 s. ISBN 80-85810-04-2.

Církevní dokumenty:

Donum vitae: sborník studií o etických aspektech začátku individuálního lidského života a instrukce Kongregace pro nauku víry o respektování počínajícího lidského života a důstojnosti plození: odpovědi na některé aktuální otázky. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2006. 73 s. ISBN 80-244-1554-2.

Důstojnost a práva lidské osoby. In *Dokumenty mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2010. 155 s. ISBN 978-80-7195-468-2.

Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu.* 1. vyd. Praha: Zvon. 1995. 603 s. ISBN 80-7113-089-3.

JAN PAVEL II. *Evangelium vitae: encyklika Jana Pavla II. o životě, který je nedotknutelné dobro z 25. března 1995.* 1. vyd. Praha: Zvon. 1995. 137 s. ISBN 80-7113-139-3.

JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: apoštolská adhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981.* 2. vyd. Praha: Zvon. 1996. 101 s. ISBN 80-7113-161-X.

JAN PAVEL II. *Laborem exercens: encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14. září 1981.* In *Sociální encykliky (1891-1991).* 1. vyd. Praha: Zvon. 1996. 505 s. ISBN 80-7113-154-7.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995. 793 s. ISBN 80-7113-132-6.

KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU. *Náboženský rozměr výchovy v katolické škole*. Praha: Sekretariát ČBK. 1994. 47 s.

KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát ČBK, 1998. 239 s. Orig.: CONGREGATIO PRO CLERICIS. *Directorium Generale pro Catechesis*. Roma: Libreria Editrice Vaticana. 1997.

KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace o eutanazii Bona et iura*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2009. 23 s. ISBN 978-80-7195-334-0.

KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce Dignitas personae o některých otázkách bioetiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2009. 45 s. ISBN 978-80-7195-352-4.

PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka: biblické kořeny křesťanského jednání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2010. 207 s. ISBN 978-80-7195-367-8.

PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam. Zásady pro výchovu v rodině*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2000. 74 s. ISBN 80-7192-495-4.

PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2008. 534 s. ISBN 978-80-7195-014-1.

PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi: apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975*. 2. vyd. Praha: Zvon. 1990. 75 s. ISBN 80-7113-026-5.

PAVEL VI. *Humanae vitae: okružní list svatého Otce Pavla VI. o správném řádu sdělování lidského života*. 3. vyd. Praha: Scriptum. 1991. 29 s. ISBN 80-9003-355-5.

PAVEL VI. *Octogesima adveniens: apoštolský list papeže Pavla VI. Kardinálu Maurici Royovi, přednostovi Papežské komise Iustitia et pax, k 80. výročí Rerum novarum*

ze 14. května 1971. In *Sociální encykliky (1891-1991)*. 1. vyd. Praha: Zvon. 1996. 505 s. ISBN 80-7113-154-7.

PIUS XI. *Quadragesimo anno*: encyklika Pia XI. o uspořádání společnosti, obnově společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia ke 40. výročí vydání *Rerum novarum* z 15. května 1931. In *Sociální encykliky (1891-1991)*. 1. vyd. Praha: Zvon. 1996. 505 s. ISBN 80-7113-154-7.

Společenství a služba: lidská osoba stvořená k Božímu obrazu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2005. 62 s. ISBN 80-9271-971-9.

Ostatní literatura:

ALBERICH, E., DŘÍMAL, L. *Katechetika*. 1. vyd. Praha: Portál. 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-382-6.

DŘÍMAL, L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In *Katecheze realita a vize*. Sborník první vědecké katechetické konference pořádané ve dnech 14.–16. září 2006. Praha: Tomáš Halama. 2007. 74 s. ISBN 978-80-87082-01-0.

HORÁK, Z. *Církev a české školství*. 1. vyd. Praha: Grada. 2011. 264 s. ISBN 978-80-247-3623-5.

KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. 1. vyd. Praha: Portál. 2002. 447 s. ISBN 80-7178-253-X.

LÉON-DUFOUR, X.(a kol.) *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie. 1991. 658 s.

MUROŇOVÁ, E., MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy: (pro nepovinný předmět náboženství na základních školách)*. Praha: ČBK. 2004. 168 s.

OCKENFELS, W. *Katolická sociální nauka*. 1. vyd. Praha: Zvon. 1994. 125 s. ISBN 80-7113-081-8.

- ONDOK, J. P. *Bioetika*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas. 1999. 134 s. ISBN 80-86036-24-3.
- PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2008. 239 s. ISBN 978-80-7195-184-1.
- ROTTER, H. *Důstojnost lidského života*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad. 1999. 107 s. ISBN 80-7021-302-7.
- SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. 2007. 69 s. ISBN 978-80-7041-956-4.
- SMAHEL, R. *Domov prožít - domov vytvářet*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 1995. 156 s.
- SMAHEL, R. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 1993. 119 s.
- SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázia: zborník prednášok Pápežskej rady pre rodinu*. 1. vyd. Bratislava: Serafin. 2002. 148 s. ISBN 80-88944-54-6.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. (a kol.) *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. 2005. 175 s. ISBN 80-244-0629-2.
- TENACE, M. *Vybrané kapitoly z antropologie: stvoření člověka k obrazu a podobnosti Božímu*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma. 2001. 142 s. ISBN 80-8604-576-5.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál. 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
- WEST, CH. *Teologie těla pro začátečníky: stručný úvod do sexuální revoluce Jana Pavla II.* 1. vyd. Praha: Paulínky. 2006. 143 s. ISBN 80-86949-18-4.

Internetové zdroje:

ADKS Praha. *Římskokatolické náboženství – vzdělávací obsah vzdělávacího oboru*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008284.pdf>>.

CPK Olomouc. *Ročníkové výstupy pro IX. Ročník: Věřit a žít*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008272.pdf>>.

CPK Olomouc. *Ročníkové výstupy pro VI. Ročník: Společně objevujeme víru*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008269.pdf>>.

CPK Olomouc. *Ročníkové výstupy pro VII. Ročník: Rosteme ve víře*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008270.pdf>>.

CPK Olomouc. *Ročníkové výstupy pro VIII. Ročník: Utvářet život*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008271.pdf>>.

ČBK. ADKS Praha. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/adks-praha/>>.

ČBK. CPK Olomouc. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/cpk-olomouc/>>.

ČBK. CPK Ostrava. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/cpk-ostrava/>>.

ČBK. DKS České Budějovice. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/dks-ceske-budejovice/>>.

ČBK. KPC Hradec Králové. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-4-1]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/kpc-hradec-kralove/>>.

ČBK. Školní vzdělávací program. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-3-26]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/skolni-vzdelavaci-program/>>.

ČBK. Výuka náboženství. *Katechetická sekce České biskupské konference*. [online]. [cit. 2014-3-26]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/vyuka-nabozenstvi/>>.

DKS České Budějovice. *Charakteristika nepovinného předmětu náboženství (římskokatolického) pro začlenění do školního vzdělávacího programu základních škol*. [online]. [cit. 2014-4-2]. Dostupné z: <<http://katechet.cirkev.cz/res/data/074/008279.pdf>>.